

Universitat Rovira i Virgili

Joves, gènere i violències: fem nostra la prevenció

Guia de suport per a la formació de professionals

Barbara Biglia i Edurne Jiménez (Coord.)

JOVES, GÈNERE I VIOLÈNCIES:
FEM NOSTRA LA PREVENCIÓ

GUIA DE SUPORT PER A LA FORMACIÓ
DE PROFESSIONALS

Aquest material ha estat produït amb el suport econòmic del programa Daphne III de la Unió Europea i traduït amb el suport de la Generalitat de Catalunya. Els continguts d'aquest material són responsabilitat de les autores i no es poden utilitzar per reflectir les opinions de la Comissió Europea ni de la Generalitat de Catalunya.

Projecte Gap Work codi: JUST/2012/DAP/AG/3176

Pàgina web del projecte (EN): <http://sites.brunel.ac.uk/gap>

Pàgina web local del projecte: <http://gapwork.cat>

Adreça electrònica de contacte: gap_sp@urv.cat / barbara.biglia@urv.cat

Autores: Barbara Biglia, Edurne Jiménez (coord.)
Miriam Aleman, Sara Barrientos, Xavier Cela, Rakel Escurriol,
Maria Olivella, Leticia Sanchez Moy

Pròleg: Sílvia Migueiz

Traducció al català: Departament de Benestar Social i Família. Generalitat de Catalunya.

CC Licència Creative Commons

Edita:

Publicacions URV

Arola Editors - Gràfiques Arrels UTE

1a edició: octubre 2015

Diseño de la cubierta:

Impressió: Gràfiques Arrels

Dipòsit legal: T 1398-2015

ISBN: 978-84-8424-395-3

Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili: Av. Catalunya, 35 - 43002 Tarragona

Tel. 977 558 474 - Fax 977 558 393

www.urv.cat/publicacions

publicacions@urv.cat

Arola Editors: Polígon Francolí, parcel·la 3, nau 5 - 43006 Tarragona

Tel. 977 553 707 - Fax 902 877 365

www.arolaeditors.com

arola@arolaeditors.com

Gràfiques Arrels: Polígon Francolí, parcel·la 3, nau 5 - 43006 Tarragona

Tel. 977 547 611 - Fax 902 877 365

arrels@grafiquesarrels.com

JOVES, GÈNERE I VIOLÈNCIES:
FEM NOSTRA LA PREVENCIÓ

GUIA DE SUPORT PER A LA FORMACIÓ
DE PROFESSIONALS

Barbara Biglia i Edurne Jiménez (coord.)

Tarragona, 2015

Sumari

Agraïments	9
Pròleg	II
1. Introducció	13
Primera part: situant-nos	21
2. Aclarint termes: el paradigma de les violències de gènere	23
3. La dimensió del problema	31
4. Marc legal espanyol i català sobre violències de gènere	41
Segona part: la formació	51
5. Precaucions, posicions i reflexions	53
Sessió A: apropant-nos a les arrels de les violències de gènere	61
Sessió B: abús, control i violències en les relacions sexoafectives entre joves	69
Sessió C: diversitat sexual i de gènere i prevenció de les violències sobre joves lgbti	81
Sessió D: la prevenció de les violències de gènere com a eina fonamental per a la seva eradicació	89
Bibliografia	99
Materials pedagògics	105
Biografies de les autores	107

AGRAÏMENTS

Els projectes de prevenció de les violències de gènere difícilment són aventures individuals o solitàries, solen ser experiències compartides possibles gràcies a la col·laboració inestimable de diverses persones, col·lectius i institucions.

En primer lloc, en l'àmbit internacional, volem agrair a Pam Alldred (Brunel University) la invitació a participar en aquest viatge que ha estat el projecte Gap Work i la coordinació duta a terme entre totes les sòcies. El nostre afecte especial és també per a les responsables nacionals amb qui hem compartit el camí: Chiara Inaudi (UNITO), Bernadette McMahon (Maynhoot University) i Fin Cullen (Brunell University), i per als equips d'investigació i formació que elles han coordinat. Volem recordar, d'altra banda, que el projecte no hauria estat possible sense la gran tasca de gestió (i molt més) de Gigi Guizzo (Brunel University) i, en l'àmbit local, de Laia Grau (URV).

A Catalunya, ha estat fonamental la col·laboració del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya i de l'Agència Catalana de Joventut (ACJ) sense el suport dels quals, la realització del projecte formatiu hagués estat molt més complicada. En especial, valorem molt la predisposició i el compromís de Sílvia Migueiz i tot l'equip territorial de l'ACJ i la traducció al català del Departament de Benestar Social i Família.

Companyes inestimables en la part d'investigació han estat, Pilar Folgueiras (UB), Conchi San Martín (UB) i Sara Cagliero (URV). Lena Prado ha desenvolupat una gran tasca, com a correctora i recolzant l'edició de la guia en castellà.

Apreciem també molt afectuosament la col·laboració de Jordi Bonet i Miguel Missé en el disseny del model d'anàlisi del marc legal i en el disseny dels continguts LGBTI respectivament i la generositat de Maria de la Fuente del Observatori IQ i de Eva Alfama per els gràfics que ens han deixat incloure en la publicació. També volem agrair al projecte feminista de Caladona per haver compartit el seu espai amb nosaltres i a l'Associació Cultural el Brot per nodrir-nos de cafè i deliciosos entrepans en les pauses.

Per acabar, donar les gràcies a totes aquelles persones que han participat en els cursos, compartint les seves experiències i reflexions, sense la predisposició de les quals a aprendre i qüestionar-se, aquest projecte no hagués estat possible.

Pròleg

Fruit d'anys de sensibilització sobre les violències de gènere i de fer-les visibles, actualment hi ha una identificació i una aproximació social al fenomen més gran, malgrat que, en l'imaginari col·lectiu, s'acostuma a associar únicament amb la violència perpetrada contra les dones al si d'una relació de parella i es deixen al marge les altres formes i àmbits existents.

Aquest avenç però, no ha de ser menystingut de cap manera, ja que el fenomen de les violències de gènere és complex i s'arrela a les bases heteropatriarcal del sistema social en què vivim, i per això no són fàcils d'identificar ni el fenomen mateix ni les seves causes. De vegades, fins i tot, aquesta dificultat ha facilitat que s'interioritzi la problemàtica de les violències de gènere desnaturalitzant-la de les seves causes.

Així doncs, és imprescindible remarcar l'estreta relació que hi ha entre una socialització de gènere basada en rols i estereotips tradicionals, i la tolerància envers les violències de gènere, atès que justifica l'existència d'un entramat social basat en una relació de poder desigual entre homes i dones, entre persones heterosexuales i homosexuals, i relaciona homes i dones amb models estàndards de masculinitat i feminitat que són complementaris però no intercanviables.

Amb aquest material es vol ampliar la mirada sobre el fenomen de les violències de gènere per tal de concebre'l d'una manera plural, i entendre que, a més de la violència selectiva vers les dones pel sol fet de ser-ho, també es dona la violència contra persones amb expressions de gènere no normatives o preferències sexuals no heterosexuales, com ho són, per exemple, les agressions a lesbianes, gais, bisexuals o transsexuals.

Igualment, amb aquest recurs es vol donar rellevància a totes les manifestacions de violència que habitualment passen desapercebudes perquè es tracta d'abusos o agressions tolerades socialment i que no són especialment visibles, com ara les situacions de

control, aïllament o agressions verbals, o expressions i formes noves que actualment es denominen *sexisme benèvol* o *neosexisme*.

Té una importància especial el treball d'ampliar mirades quan treballem amb joves, atès que algunes manifestacions de les violències de gènere dins d'aquest grup són diferents de les que es donen en la població adulta, cosa que facilita que aquests abusos passin inadvertits perquè no es perceben com a tals i perquè les agressions tenen un grau alt de tolerància i no es fan visibles.

Les manifestacions de violència en joves més freqüents es basen en actituds de menyspreu, amenaces, humiliacions, gelosia exagerada i conductes de control o assetjament, que no es donen únicament en les relacions directes o fora de línia (*off-line*), sinó que, superant les barreres físiques, s'exerceixen també en línia (*on-line*) a través de les tecnologies de la informació i les xarxes socials, com és el cas del ciberassetjament.

La suma de tots aquests factors ubica la població juvenil en una posició de més vulnerabilitat enfront de les situacions de violències de gènere. És per això que amb aquest treball es vol donar visibilitat a les violències de gènere que afecten les persones joves.

La joventut és un moment clau de transició cap a l'edat adulta i, per tant, és una etapa on s'hi poden fomentar relacions més igualitàries, transformar els imaginaris socials i, alhora, detectar situacions abusives i actuar-hi. Per això, creiem que és imprescindible dotar els professionals i les professionals que treballen amb joves de les competències necessàries per ser agents actius en la lluita contra les violències de gènere i contribuir a la construcció d'una societat més justa i igualitària.

Els i les professionals han d'incorporar una visió de gènere, de la mateixa manera que han d'introduir les violències de gènere i tractar-les com una qüestió axial en el conjunt de les accions dissenyades per treballar amb joves. Aquesta és la finalitat amb què s'ha elaborat aquest material: ampliar la conscienciació sobre la problemàtica i augmentar les competències professionals per facilitar-ne una bona detecció, afavorir-ne activitats de prevenció i apoderar les joves i els joves en el canvi.

Sílvia Migueiz i Castosa
Tècnica del programa Inclusió i Gènere
Agència Catalana de la Joventut

1. Introducció

Barbara Biglia, Edurne Jiménez

La guia que tens a les mans s'adreça, sobretot, a persones i entitats especialitzades en la formació de professionals en violències de gènere, però també s'hi poden beneficiar els qui tenen una sensibilitat o una formació sobre qüestions de gènere i treballen directament amb joves. Aquest material és el resultat de dos anys de intens treball feminista col·laboratiu entre dues entitats del tercer sector, Candela i Tamaia, i l'equip investigador de la Universitat Rovira i Virgili.

Amb aquest recurs educatiu volem difondre alguns dels resultats i aprenentatges teòrics i, sobretot, pràctics obtinguts amb la investigació-acció internacional *Gap Work millora de les intervencions (i derivacions) en violències de gènere a través de la formació de professionals que treballen amb persones joves*¹, subvencionada per la Unió Europea en el marc del programa Daphne III. Dins d'aquest projecte s'han dissenyat, implementat i avaluat programes formatius per a professionals que treballen amb joves a Catalunya, el Regne Unit, Itàlia i Irlanda; i s'ha fet una anàlisi sociològica de la legislació vigent en matèria de gènere en aquests països, i també de les normatives de la Unió Europea.

A Catalunya, a més, hi han col·laborat investigadores de la Universitat de Barcelona en la fase d'anàlisi del projecte; la Federació d'Associacions de Veïns, en la detecció de necessitats; i, finalment, el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya i l'Agència Catalana de Joventut, en la difusió de les accions i en la selecció de les 189 professionals (84% dones) que han participat en les formacions i que responen als perfils següents:

1 Nom original: Gap Work: Improving Gender-Related Violence Intervention and Referral Through "Youth Practitioner Training". Web oficial en anglès: <http://sites.brunel.ac.uk/gap>

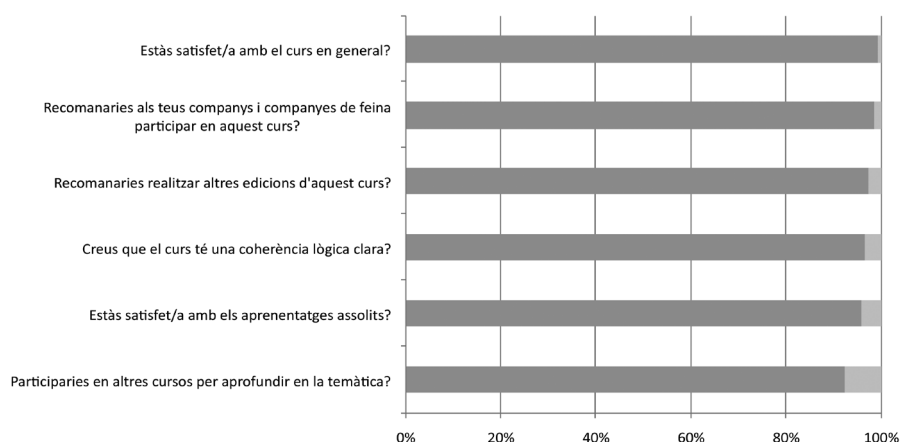
TAULA I. - DISTRIBUCIÓ DE L'ALUMNAT DELS NOSTRES CURSOS SEGONS EL PERFIL PROFESSIONAL (PERCENTATGE).

ÀMBIT D'EDUCACIÓ FORMAL	
Professorat de cicles formatius de grau superior de la família de serveis socioculturals i a la comunitat i d'altres.	19 %
Infermeres del programa <i>Salut i Escola</i> .	18 %
Tècniques d'integració Social.	8 %
ÀMBIT DE JOVENTUT I EDUCACIÓ NO FORMAL	
Tècniques de joventut.	22 %
Educadores juvenils.	9 %
Informadores juvenils i altres professionals de joventut.	7 %
ALTRES	
Estudiants, persones a l'atur i altres perfils.	8%
Professionals de serveis d'atenció a les dones i professionals de salut (excloent-ne les infermeres del programa Salut i escola).	7 %

Font: elaboració pròpia (147 respostes de 164 persones que van acabar el curs).

Animades pels bons resultats obtinguts per les accions formatives a Catalunya, i també per l'alt grau de satisfacció mostrat per les participants, i que reflecteix el gràfic 1, hem decidit compartir amb un públic ampli el nostre treball i els aprenentatges assolits durant tot el procés.

GRÀFIC 1. - SATISFACCIÓ GENERAL MITJANA (DE L'ALUMNAT) AMB ELS CURSOS FETS A CATALUNYA.

Font: elaboració pròpia (147 respostes de 164 persones que van acabar el curs).

Per què és important aquest projecte?

Tal com explicarem amb més detall en els capítols segon i tercer d'aquesta guia, les persones joves poden rebre i, al seu torn, reproduir i perpetrar les diferents formes de violències de gènere. Amb tot, la legislació no sol tenir en compte aquest fet, atès que exclou aquest col·lectiu com a subjecte de les violències de gènere. Igualment, tot i reconèixer la importància dels canvis educatius a l'hora d'eradicar aquests tipus de violències, la legislació no detalla els recursos i estratègies que s'han de fer servir per dur a terme aquestes mesures concretes, amb la qual cosa la normativa tendeix a acabar sent lletra morta.

Així doncs, no trobem formació específica en gènere en la major part dels graus universitaris (Biglia i Velasco, 2012; Ferrer i Bosch, 2005) i tan sols d'una manera molt tangencial en les competències dels plans d'estudi dels màsters de formació del professorat de secundària (antic certificat d'aptitud pedagògica). Per tant, les futures educadores no tenen una formació universitària obligatòria en aquesta matèria, quedant la qüestió relegada als interessos, possibilitats i prioritats personals. No obstant això, afortunadament, el panorama no és del tot descoratjador, atès que en els currículums dels cicles formatius de la família de serveis socioculturals i a la comunitat s'han introduït continguts relatius al gènere i la violència. Això suposa un gran avenç i com a tal s'ha de reconèixer; però no podem oblidar l'altra cara de la moneda, doncs només és una millora parcial, ja que encara no s'ha format específicament la major part del professorat que ha d'impartir aquests nous continguts.

De fet, en el camp de la formació continuada a Catalunya, s'han implementat activitats sobre coeducació per a educadores a partir de l'aprovació de la *Llei del dret de les dones a eradicar la violència masclista*. No obstant això, si bé n'hi va haver un *boom* en el curs 2008-2009, el seu nombre ha disminuït considerablement durant els anys següents, fins arribar a una reducció de més de dos terços el 2011-2012 (Alfama, 2012). Una dada que il·lustra la poca importància que s'atribueix a aquesta formació és que el 2010-2011 representava tan sols el 0,28% de la formació contínua organitzada pel Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya (Alfama, 2012).

Quins elements innovadors trobareu en la nostra proposta?

El primer element innovador del nostre treball és l'assumpció d'un paradigma conceptual i analític poc utilitzat prèviament en formacions per a professionals: el de les violències de gènere. Aquest enfocament, que explicarem amb més detall en el capítol següent, ens permet treballar simultàniament les diferents expressions de les violències relacionades amb el gènere, més enllà de les definicions més restrictives de violència de gènere (de la llei estatal) i de violència masclista (de la llei catalana). Partir d'una

anàlisi profunda i extensa del funcionament del sistema sexe-gènere i de la normativitat heterosexual ens ha portat a dissenyar una formació -que detallem en la segona part d'aquest treball- que es focalitza en les arrels heteropatriarcal comunes a les diferents expressions de les violències de gènere (violència en la parella heterosexual, homòlesbo-transfòbia, assetjament sexual, violència obstètrica, institucional, etc.).

Alhora, conscients que els rols socials i les relacions de poder, com també les característiques específiques de la persona, són elements de summa importància en els matisos que prenen les violències de gènere, hem decidit assumir un enfocament interseccional. Això vol dir que es desenvolupa una mirada sobre aquestes violències que té en compte la influència de les particularitats (de gènere, ètnia, preferència sexual, edat, orientació religiosa, educació, classe social, etc.) de cada subjecte que transita per una experiència de violència relacionada amb el gènere.

Aquesta mirada, aplicada al camp de l'educació i el treball amb joves, passa pel fet d'entendre que la detecció de les violències de gènere no pot partir de la identificació dels mateixos elements en totes les situacions, i que el treball o la derivació dels subjectes que es troben en situacions de violències de gènere no pot fer-se d'una manera homogènia. És fonamental no posicionar-se des de la falsa seguretat d'unes descripcions teòriques unívokes, sinó escoltar i dialogar amb les persones que viuen o han viscut aquestes experiències per tal d'acompanyar-les en un procés de recuperació o derivar-les de manera responsable tenint en compte els seus temps i decisions.

L'últim element innovador del nostre projecte que volem destacar és la gran atenció que s'ha posat en l'autoreflexió sobre els èxits i les limitacions del curs dissenyat. La recerca s'ha configurat com una investigació-acció, o millor com una investigació activista feminista en la que hem recollit nombrosos elements d'avaluació de les accions formatives. Una primera anàlisi de les dades ens ha ajudat a detectar elements de la primera implementació dels cursos que calia millorar, i que han estat modificats en la segona implementació,² i ens ha permès comprovar que tant el disseny dels cursos com la seva posada en pràctica han produït una satisfacció general. Serà en els pròxims mesos, en la tesi doctoral d'Edurne Jiménez que aquests elements s'analitzaran amb més profunditat. S'escapa de les finalitats d'aquest text explicar l'avaluació feta i els resultats obtinguts fins al moment.³

2 Les accions formatives s'han fet en dues tandes, la primera de quatre grups i la segona de sis. Encara que la major part de les modificacions s'han introduït entre les dues tandes, les formadores han anat fent ajustos durant tot el procés.

3 Se'n poden consultar els resultats al web local del projecte: <http://gapwork.cat/images/memoria.pdf>

Qui hem fet aquest treball?

L'Associació Candela (www.candela.cat) és una entitat sense ànim de lucre fundada l'any 2004 a Barcelona amb l'objectiu de contribuir a una transformació social basada en l'educació en valors amb perspectiva feminista i comunitària. Treballa en els camps de la coeducació, la interculturalitat, l'educació afectivosexual, la diversitat sexual i de gènere, la prevenció de la violència masclista i la LGBTIfòbia, les TIC i el ciberassetjament, l'apoderament de noies i dones, les masculinitats compromeses i la perspectiva de gènere, entre d'altres. Les seves principals línies d'intervenció són: sensibilització, prevenció i formació; assessorament i acompanyament de joves, professionals d'educació, personal tècnic municipal, entitats i institucions; edició de materials pedagògics i publicacions.

Tamaia, Viure Sense violència (<http://tamaia.org>) és una cooperativa social pionera en el treball en violència masclista. El seu projecte social s'inicia l'any 1992. L'entitat ha creat i activat un marc conceptual de comprensió de la violència masclista, i ha desenvolupat un model d'intervenció especialitzada i un programa de recuperació dels efectes de la violència sobre les dones, que s'ha difós en diferents àmbits professionals, socials i institucionals. Disposa d'un equip professional compromès i expert en la intervenció en violència, en la prevenció i formació i capacitació per a professionals. Ha contribuït, entre altres qüestions, en l'assessorament de la Llei 5/2008, del dret de les dones a eradicar la violència masclista, i del *Protocol de joventut per a l'abordatge de la violència masclista*, de 2013.

L'equip investigador Gap Work està format per professionals que treballen des de fa anys en qüestions de gènere des d'una perspectiva feminista. Una de les seves inquietuds transversals és la importància dels processos i les maneres com es realitzen, tant en l'àmbit de la investigació com en el de la intervenció social. Per això, algunes de les seves integrants han impulsat el Seminari Interdisciplinari de Metodologia d'Investigació Feminista (www.simref.net), i totes aposten per una producció de coneixement que no es deslligui de l'experiència vital de les persones. El compromís social porta també contínuament el grup a estendre ponts entre els espais acadèmics i els d'intervenció social. A més, totes les integrants del grup han treballat, acadèmicament i a la pràctica, entorn d'algunes manifestacions de les violències de gènere.⁴

4 A part de les autores d'aquest text, han col·laborat en l'avaluació del projecte formatiu les Dras. Pilar Folgueiras i Conchi San Martín de la Universitat de Barcelona, així com la doctoranda Sara Cagliero en l'anàlisi del marc legislatiu italià. Aprofitem l'ocasió per agrair la seva gran contribució.

Estructura de la guia

Aquesta guia es divideix en dues seccions. La primera, *Situant-nos*, tracta d'establir unes bases mínimes per a la comprensió i anàlisi del fenomen de les violències de gènere entre i envers joves actualment a Catalunya. Hi presentem d'una manera breu l'enfocament sobre les violències de gènere que ha estat el fil conductor d'aquest projecte; mostrem algunes dades sobre la persistència d'aquesta problemàtica entre i envers joves i, finalment, analitzem la legislació específica en vigor actualment a Catalunya.

La segona part, *La formació*, està dedicada a l'acció educativa pròpiament dita. Comencem amb un capítol sobre el procés de disseny pedagògic i sobre qüestions metodològiques prèvies a la implementació, que dona pas a la presentació de les primeres quatre sessions del nostre curs en fitxes que descriuen les activitats i els materials de suport necessaris per replicar la nostra proposta pedagògica. Acabem aquesta guia amb les referències bibliogràfiques i un quadre resum dels materials de suport que es poden descarregar al web del projecte.

Abans de deixar-vos amb el text, volem fer alguns aclariments terminològics que considerem necessaris per comprendre millor la nostra proposta:

- Fem servir el plural femení també com a plural neutre en tots els casos en què no hi ha una possible formulació neutra. Hem pres aquesta decisió per evitar el desdoblament constant del llenguatge i, d'aquesta manera, facilitar la lectura, i alhora fer visible l'androcentrisme del plural masculí usat com a neutre.
- En la primera part de la guia, atesa la multiplicitat de terminologies que hi ha per anomenar el fenomen de les violències resultants del sistema heteropatriarcal, utilitzem els conceptes originals de les fonts consultades (enquestes, legislació, etc.). Demanem disculpes per la confusió que això pot ocasionar, però creiem que és fonamental respectar-ne el sentit original.
- Pel que fa a la terminologia relacionada amb el camp de la diversitat sexual i de gènere, fem servir el terme de *preferència sexual* en comptes de les alternatives *orientació sexual*, més biologicista, o *opció sexual*, més constructivista. Ens sembla que és una via que respecta les dues possibilitats tal com proposa l'Associació Candela (2012).
- Les sigles LGBTI fan referència al col·lectiu de lesbianes, gais, trans, bisexuals i intersexuals. Utilitzem el terme *trans* per referir-nos al trànsit entre gèneres, i també al col·lectiu divers de persones que es mouen d'un gènere a un altre dels oficialment reconeguts, amb o sense confirmació corporal⁵, i a les que es mantenen en trànsit.

5 És el que en el discurs mèdic es coneix com a *reassignació de sexe*.

- En el text explicitem el nostre plantejament feminista amb relació al projecte, la pedagogia, l'avaluació, la posada en marxa, etc. Amb el fet de prendre obertament una posició en aquest sentit volem fer visibles les nostres finalitats sense amagar-nos darrere d'una neutralitat impossible i, per a nosaltres, indesitjable. Això significa que volem contribuir a qüestionar les relacions de poder i les normes i valors heteropatriarcals.

**PRIMERA PART
SITUANT-NOS**

2. Aclarint termes: el paradigma de les violències de gènere⁶

Barbara Biglia

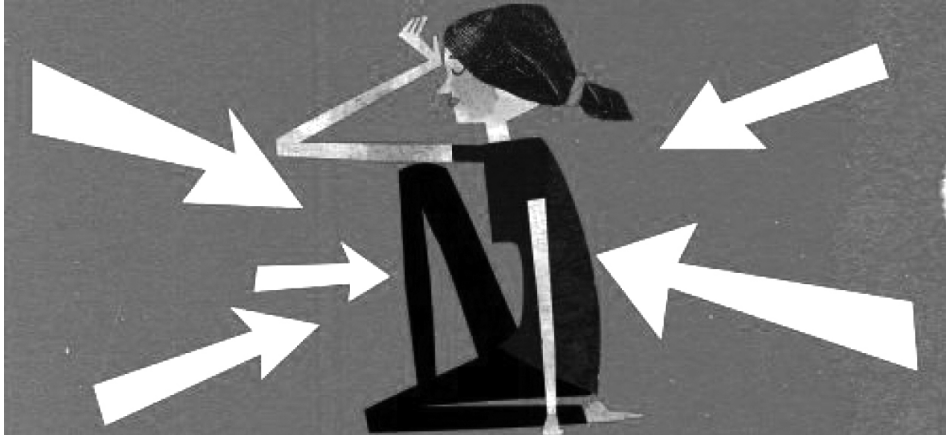
Tal com hem dit en la introducció, una de les qüestions que considerem particularment novedosa en el projecte que hem dut a terme i en la formació dissenyada és el clar posicionament cap a l'assumpció del paradigma de les **violències de gènere** (en plural). Aquesta expressió és actualment bastant acceptada en català, no obstant això, tal com succeeix amb altres termes que s'utilitzen per descriure la violència en l'àmbit que ens concerneix, no hi ha un acord específic sobre el seu sentit i s'utilitza molt sovint reduint-ne el significat a una de les seves manifestacions. Si el refrany «Qui tingui orelles que hi senti» fóra cert no ens trobaríem amb debats estatals i internacionals en els quals les terminologies sobre les violències de gènere s'utilitzen per fer referència a fenòmens molt diversos, creant una gran confusió a l'hora d'actuar per a l'eradicació d'aquesta xacra social i, el que és pitjor, fent invisibles diverses expressions d'aquestes violències.

Ara bé, és preferible que no avancem debats i anem a poc a poc per intentar explicar en aquest capítol, de manera succinta però esperem que entenedora, a què ens referim amb aquesta terminologia i per què l'hem adoptat davant d'altres formes més esteses.

Una de les expressions àmpliament utilitzades per denunciar el fenomen és la de **violència envers les dones**. Aquesta expressió s'adopta en la Quarta Conferència de les Nacions Unides sobre la Dona, gràcies a la pressió dels moviments de dones i feministes. Tal com il·lustra la imatge, posa l'accent en el subjecte que sofreix la violència. Ha estat extremadament útil per denunciar i aconseguir el reconeixement de l'existència d'aquest fenomen.

6 Per a unes reflexions prèvies, consulteu Biglia (2007).

IL·LUSTRACIÓ I. - VIOLÈNCIA ENVERS LES DONES.

Font: autoria desconeguda. Imatge sota llicència Creative Commons.

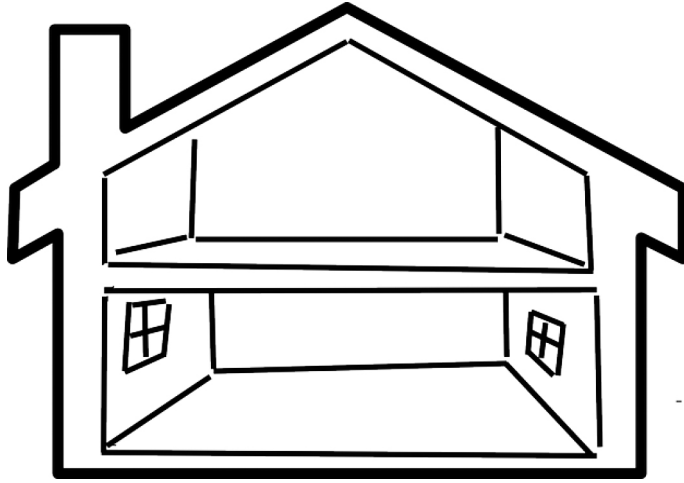
Però aquesta expressió falla a l'hora de donar compte de les raons per les quals s'exerceix la violència i, a més, invisibilitza les formes que prenen com a blanc subjectes no inscrits dins del gènere femení. D'altra banda, s'utilitza sovint en els discursos legals i securitaristes, de manera que posiciona les dones com a receptores passives de la violència, i això pot comportar la seva victimització i infantilització.

Finalment, com que posa l'accent en el subjecte *dones*, ha estat utilitzada en el marc dels processos governamentals per situar el problema i, per extensió, la responsabilitat de superar-lo, únicament en l'àmbit femení. Això ha portat a la desresponsabilització social, fenomen que es produeix també en l'àmbit legislatiu.

Una altra expressió molt comuna, tant en l'àmbit legislatiu com en el camp teòric, és la de **violència domèstica**. En aquest cas, l'accent es posa en el lloc en què esdevenen els fets. Aquesta terminologia ha permès fer visible que és darrere dels murs de la llar, a l'espai privat, exempt de mirades alienes, on moltes dones pateixen violència provinent de la parella, de familiars o d'altres persones conegudes. Ha estat útil per posar en dubte la creença popular recollida en refranys com ara «La dona del seu menester, no estiga a baix del carrer» i per denunciar la responsabilitat col·lectiva del que s'esdevé en un àmbit considerat històricament com a privat. No obstant, aquesta localització ha comportat l'omissió de totes les violències de gènere que es donen en altres espais.

IL·LUSTRACIÓ 2. - VIOLÈNCIA DOMÈSTICA.

Font: Nemo. Imatge sota llicència CC0 Public Domain.

A més, aquesta locució, com l'anterior, resulta insuficient per representar les causes d'aquestes formes de violència. D'altra banda, a la llarga, acaba difuminant l'especificitat de les violències de gènere i, per tant, redueix la possibilitat d'actuar-hi eficaçment en contra. De fet, no tota la violència que es dona en l'àmbit domèstic té a veure amb les desigualtats de gènere, o no de la mateixa manera. Els mecanismes que permeten, per exemple, la perpetuació de la violència en una parella heteropatriarcal no són els mateixos que hi ha darrere de la violència d'un fill envers els pares; les dos tipologies d'abusos ha de ser abordades amb la cura adequada i no de manera idèntica pel sol fet que es produeixin en un mateix espai.

En vista d'aquestes confusions, el moviment feminista a l'Estat espanyol va lluitar per l'ús de la terminologia **violència de gènere**, que és la que va adoptar la legislació estatal el 2004. Aquesta locució va permetre posar l'accent en la relació entre aquest tipus de violències i les societats patriarcals, caracteritzades per clares diferències de gènere des de la socialització primerenca fins a l'edat adulta. D'alguna manera, permet desplaçar directament al centre de la palestra social el que massa sovint s'havia considerat un problema privat i demanar, per tant, que s'hi respongui de manera contundent i col·lectiva. En aquest sentit, i gràcies a les pressions feministes, la prognosi de la *Ley de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género* reconeix explícitament la transcendència dels rols i de les relacions de poder generitzades com a causa de la violència de gènere, i l'afany integral de la llei posa l'accent en la importància de no tractar el problema únicament des de la perspectiva penal, sinó de manera més holística i integral a partir de l'educació i la prevenció en tots els àmbits.

Tanmateix, encara que el problema es detecti de manera àmplia, la resta de la llei acaba reduint gènere a *dones* i assenyalant aquestes com els subjectes que rebrien les agressions en el marc d'una relació familiar o de convivència (Biglia, Olivella i Jiménez, 2014).

IL·LUSTRACIÓ 3. - LES DONES TENEN GÈNERE.

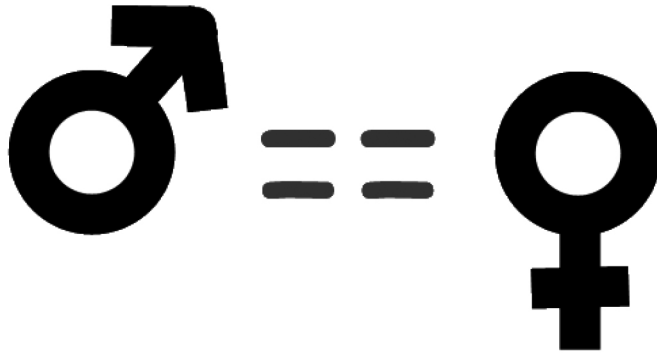

Font: Nemo. Imatge sota llicència CC0 Public Domain.

El efecte directe és buidar el potencial que l'ús del terme *gènere* podria tenir per denunciar les causes del problema i mantenir un enfocament de violència domèstica envers les dones pel que fa a la possibilitat de denúncia i la recerca de solucions del problema.

Un altre efecte pervers de la popularització de la denominació violència de gènere és que alguns arriben a considerar que, com que totes les persones tenim gènere, dones i homes són igualment susceptibles de perpetrar i de rebre aquesta violència. Aquesta perspectiva no reconeix les diferències en les experiències vitals dels subjectes educats en diferent gènere (socialització diferencial) i nega les relacions de poder que són el desencadenant de les violències de gènere i que fan que sigui tan complicat aconseguir sortir-se'n. Portada a l'extrem, aquesta interpretació assumeix que la igualtat ja s'ha assolit i, per tant, considera que es discriminatòria qualsevol acció, legislació i pràctica enfocada específicament envers un gènere en comptes de tractar-los tots dos de la mateixa manera.

IL·LUSTRACIÓ 4. - LA RETÒRICA DE LA IGUALTAT: LES DONES TAMBÉ MALTRACTEN.

Equal-equals

Not "some are more equal" than others

Font: Lord (2013).

Com a resposta als efectes perversos de l'ús del terme *gènere* en la legislació estatal, el moviment feminista català va fer pressió per assumir una formulació nova que inclogués les arrels sexistes de les violències de gènere, la qual cosa es va concretar en l'expressió **violència masclista**. El mèrit de la nomenclatura és el de subratllar d'una manera clara l'origen del problema, que ha de ser eradicat a través del desarrelament del masclisme. Malgrat tot, podem evidenciar-ne com a mínim dues limitacions. Per una banda, les de la llei mateixa, que segueix donant molt més pes a les violències en parella que a les que defineix com a *comunitàries* i continua identificant les dones com a únic subjecte que les pateix (Biglia, Olivella i Jiménez, 2014). Per l'altra banda, el concepte sembla indicar una explícita agència masclista en la perpetuació d'aquesta violència. Això implicaria, i és el que passa en la llei, que les entitats i/o institucions, com que no són portadores d'agència, no serien identificades com a violentes. Les violències que no són exercides per una persona específica, com ara les culturals i institucionals, en conseqüència, restarien negades i desateses. A més, en assenyalar clarament els homes masclistes com els «dolents», s'excepcionalitza el problema (com si fos possible ser immune al masclisme en una societat heteropatriarcal) i la responsabilitat col·lectiva i social d'aquests actes es difumina.

IL·LUSTRACIÓ 5. - VIOLÈNCIA MASCLISTA.

Font: Regan (2006).

Davant d'aquest ventall de possibilitats, hem preferit adoptar l'expressió de **violències de gènere**, amb la qual, en primer lloc, volem posar l'accent en la multiplicitat

IL·LUSTRACIÓ 6. - EL SISTEMA HETEROPATRIARCAL.

Font: Jing. Imatge sota llicència CC0 Public Domain.

de formes que aquesta violència pot assumir i que, no obstant això, tenen una base comuna: el sistema heteropatriarcal. Creiem que per aconseguir desarrelar de debò aquesta xacra és necessari fer un treball en profunditat capaç d'extirpar les arrels en què es fonamenta. Això, al nostre entendre, ha de fer-se particularment evident en qualsevol treball preventiu, que no es pot abordar des d'una visió obtusa i parcial del que són les violències de gènere.

Aquesta expressió inclou clarament la violència envers les dones en relacions de parella heterosexuals, però subratlla que aquesta és una de les seves expressions i que no es tracta de cap manera d'un problema privat o aïllat. Fa visibles les diverses formes o expressions d'aquestes violències i permet denunciar que el gènere en si mateix es configura com una violència en la mesura que força a assumir rols, actituds i comportaments zReconeix igualment, les moltes violències de

gènere de tipus disciplinari, per exemple, la medicalització del part i la invenció de patologies «femenines», com ara la histèria o la síndrome premenstrual. Aquesta definició, encabeix també les violències que s'exerceixen envers els cossos i les sexualitats no normatives com a càstig per la seva inconformitat, i les que exerceixen estats i organismes supranacionals, com ara les tècniques forçoses i eugenèsiques de control de la natalitat.

Les violències de gènere, tal com les entenem, no es caracteritzen, per tant, pel gènere (ni pel sexe) del subjecte que les exerceix o que les rep ni pel lloc en què es desenvolupen.

Són, en canvi, totes aquelles violències que tenen origen en una visió estereotipada dels gèneres i en les relacions de poder que aquesta comporta o en què es basa. Per aquesta raó, les violències de gènere en la nostra societat afecten sobretot i amb més força els cossos de les dones i de les persones no normatives sexualment (lesbianes, bisexuals, homosexuals...) o genèricament (trans, queer...). No obstant això, també poden ser el seu blanc subjectes inscrits en el gènere masculí, com, per exemple, els nens a qui es prohibeix plorar o ser afectuosos entre ells.

Per tot això, el desmantellament de les violències de gènere passa per qüestionar de manera integral i profunda les normes de gènere i les relacions de poder. No obstant això, en aquest procés és fonamental entendre que les expressions i les vivències de les violències, com també les possibilitats de detectar-les o d'enfrontar-s'hi, són molt variades. Diferències relacionades amb les relacions de poder que posa de manifest l'heteropatriarcat, atès que les persones som travessades per diferents eixos de desigualtat (gènere, classe, ètnia, edat, capacitat funcional,⁷ etc.) que influeixen força en les nostres possibilitats materials i simbòliques d'actuació i benestar.

Així, per exemple, a les dones migrants sense papers que pateixen violacions els és molt més complicat denunciar-les (Naredo, 2013) cosa que, en alguns casos, pot dificultar la possibilitat que se'n surtin, obligant-les a patir abusos sexuals continuats. Igualment, una dona amb funcionalitat reduïda que depèn de la col·laboració d'altres persones per satisfer les seves necessitats bàsiques, té més difícil el camí cap a la independència d'una parella maltractadora (Munson, 2011). Una nena o nen que pateix agressions transfòbiques depèn en gran manera dels adults de referència per poder-s'hi enfrontar i defensar-se'n mentre no és reconegut com a subjecte legalment autònom.

Podríem continuar amb molts exemples que denoten la importància de tenir en compte el que la literatura defineix com a *interseccionalitat*, però la nostra finalitat no

7 «El terme “capacitisme” tradueix els conceptes anglosaxons *ableism* i també *able-bodiedness* i [...] S'usa per assenyalar la formació d'estereotips, actituds negatives i discriminació envers aquelles persones que tenen una diversitat funcional [...] es basa en la creença que algunes capacitats són intrínsecament més valuoses, i qui les posseeixen són millors que la resta de les persones» (Platero, 2014).

és ser exhaustives, sinó evidenciar que, al nostre entendre, l'enfocament de violències de gènere, gràcies a la seva pluralitat, permet donar compte d'aquestes diferències i subratllar la importància de prendre-les sempre en consideració en qualsevol treball i formació sobre les violències de gènere.

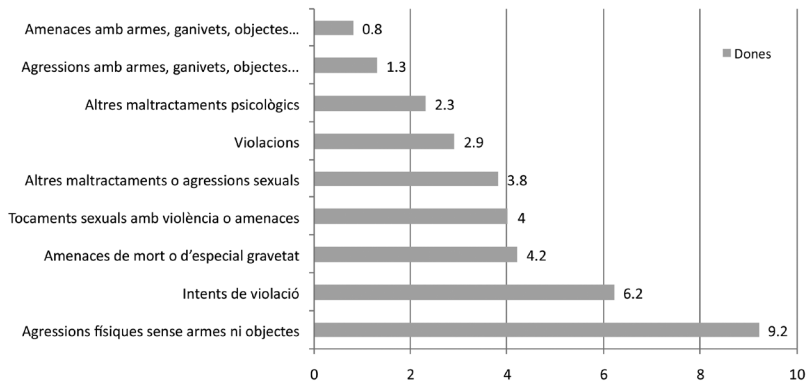
3. La dimensió del problema

Barbara Biglia

Si bé gràcies a les pressions del moviment feminista s'han obtingut molts avenços en el camp de les relacions i rols de gènere, encara som molt lluny de la fi de la societat patriarcal de la qual les violències de gènere són un dels elements més visibles i perniciosos. En aquest capítol, volem mostrar algunes dades esgarrifoses a escala europea, espanyola i catalana que reflecteixen aquesta realitat inacceptable, fins i tot entre el sector més jove de la població.

De fet, segons l'estudi de l'Agència dels Drets Fonamentals de la UE publicat recentment (FRA, 2014), més de la meitat de les dones europees ha patit assetjaments sexuals i una de cada tres ha sofert violència psicològica o sexual. Com es pot apreciar al següent gràfic⁸, les coses no són diferents a Catalunya, on es calcula que una de quatre dones ha estat víctima d'una forma o una altra d'alguna agressió masclista greu al llarg de la seva vida.

GRÀFIC 2. - PERCENTATGE DE DONES QUE HAN PATIT AGRESSIONS.

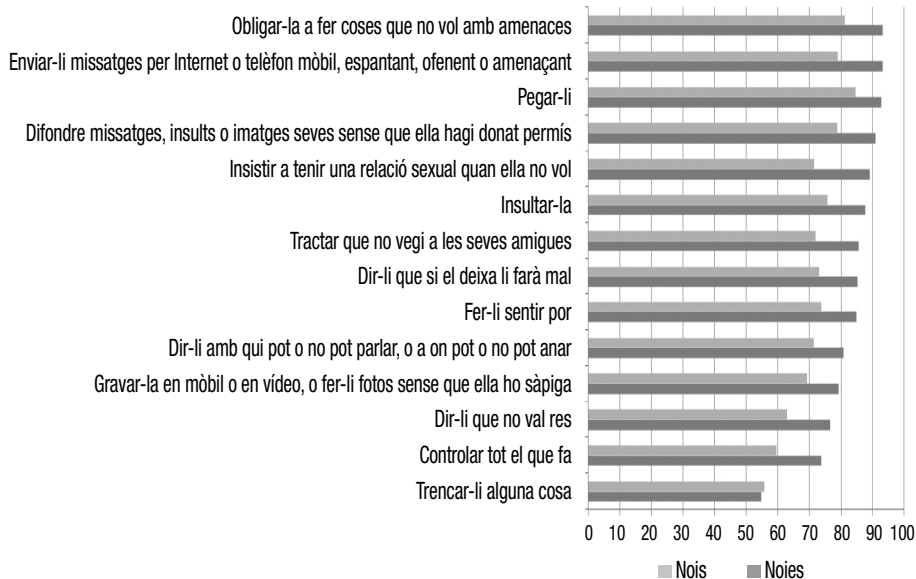

Font: Observatori IQ a partir de l'Enquesta de violència masclista a Catalunya. Resultats destacats. Edició 2010. Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya.

8 Agraïm a l'Observatori IQ que ens hagi cedit les seves gràfiques i l'excel·lent treball de recopilació i difusió d'indicadors estadístics per acostar-nos a la realitat catalana des d'una mirada no androcèntrica. Més informacions a: www.iqobservatori.org.

No obstant això, hi ha persones que sostenen que el problema de les violències de gènere és un vestigi del passat atès que els darrers anys hi ha hagut nombroses transformacions en els processos de socialització de gènere. Desafortunadament, molts d'aquests canvis han estat més aparents que reals. Encara més, si bé els estereotips de gènere causants del sexisme continuen sent interioritzats durant la infantesa i la joventut (Colás i Villaciervos, 2007; García Pérez et al., 2010), sembla que les persones joves tenen molta dificultat per reconèixer el sexisme en la seva quotidianitat (Alberdi, Escario i Matas, 2000; Biglia i Luna, 2012; Biglia i Velasco, 2012) i menys capacitat per identificar les violències de gènere que les persones adultes (Alfama, 2012). Tal com mostra el gràfic 3, també hi ha una diferència de gènere en la capacitat per reconèixer les expressions de les violències de gènere, cosa que evidencia com és d'important el treball formatiu primerenc amb els nois sobre aquestes violències.

GRÀFIC 3. - PERCENTATGE D'ALUMNAT QUE ESTÀ BASTANT/MOLT D'ACORD QUE LES AFIRMACIONS SEGÜENTS SÓN VIOLÈNCIA MASCLISTA.

Font: Alfama (2012), a partir de l'enquesta de l'*Estudio sobre igualdad y prevención de la violencia de género en la adolescencia*. Universidad Complutense de Madrid, Ministerio de Igualdad, Ministerio de Educación.

En aquesta mateixa línia trobem els resultats d'un altre estudi que mostren que en la franja entre els 18 i els 30 anys les violències de gènere es consideren més inevitables que entre persones més adultes, i que els joves barons creuen que la violència de gènere és «una preocupació específicament femenina en una proporció més gran que els [...] de més de 30 anys» (Carvajal i Vázquez, 2009: 230). No obstant això, segons l'estudi,

les dones joves són les que menys confien que l'educació sigui el mecanisme més eficaç per lluitar contra les violències de gènere i les que aposten més per la influència positiva de l'enduriment de les penes.

Aquest panorama tan poc encoratjador sobre els avenços en la mentalitat de la població jove és encara més preocupant si es té en compte que les persones adultes tenim dificultat per apreciar la dimensió del problema. A tall d'exemple, la taula 2 (Alfama, 2012) presenta el percentatge d'alumnat que reproduïx estereotips sexistes i el del professorat que ha infravalorat la persistència d'aquests estereotips.⁹

TAULA2. - COMPARATIVA ENTRE LES OPINIONS DE L'ALUMNAT SOBRE ESTEREOTIPS SEXISTES (BASTANT/MOLT D'ACORD) I LES ESTIMACIONS QUE EN FA EL PROFESSORAT.

	% Alumnes	% Prof. que infravaloren
Per tenir una bona relació de parella és convenient que la dona eviti portar la contrària a l'home.	12,7%	91,8%
Pel bé dels fills, encara que la dona hagi de suportar la violència del seu marit o company, convé que no el denunciï.	9,5%	82,4%
L'home que sembla agressiu és més atractiu.	10,3%	77,4%
Si una dona és maltractada pel seu company i no l'abandona és perquè aquesta situació no li desagrada del tot.	9,0%	75,7%
Està justificat que un home agredeixi la seva dona o la seva xicota quan ella decideix deixar-lo.	3,2%	75,1%
És correcte amenaçar de vegades els altres perquè sàpiguen qui mana.	10,0%	72,4%
Un bon pare ha de fer saber a la resta de la família qui mana.	7,7%	71,0%
Està justificat agredir algú que t'ha pres el que era teu.	6,1%	66,0%
És correcte pegar algú que t'ha ofès.	9,5%	59,2%
Els homes no han de plorar.	8,3%	56,6%

9 Aquestes dades s'han calculat a partir del sumatori del professorat que ha considerat una presència de les opinions menor que la que apareix segons les opinions de l'alumnat.

	% Alumnes	% Prof. que infravaloren
Quan una dona és agredida pel seu marit, és que alguna cosa ha fet ella per provocar-ho.	7,1%	56,6%
Esta bé que els nois surtin amb moltes noies, però no a l'inrevés.	8,9%	45,5%
La violència que es dona a casa seva és un assumpte de la família i no n'ha de sortir.	4,5%	33,7%

Font: Alfama (2012), a partir de l'enquesta de l'*Estudio sobre igualdad y prevención de la violencia de género en la adolescencia*. Universidad Complutense de Madrid, Ministerio de Igualdad, Ministerio de Educación.

Justament per això creiem que és important fer-hi esment d'algunes dades específiques sobre la persistència de les violències de gènere en la comunitat jove, conscients que la sensibilització de les professionals que treballen amb joves és un element fonamental per tractar-ne amb serietat el treball preventiu i la detecció precoç. Confiam que aquestes dades, d'altra banda, es puguin fer servir en les formacions de professionals per concretar la gravetat i difusió del problema.

En primer lloc, veiem que el gènere com a violència continua afectant de manera important la joventut. De fet, el 6,5% de les noies i el 0,8% dels nois de 15 a 29 anys s'han sentit discriminades alguna vegada pel seu sexe i aquesta tendència augmenta amb l'edat (CIS, 2010). L'aparença continua sent un factor de gran pressió, sobretot per a les educades en el rol femení, i gairebé el 15% d'elles «se senten discriminades pel seu aspecte físic», enfront d'un 8% dels seus companys. Els estereotips de gènere entre joves es reproduïxen també en el camp de la sexualitat. Així, el 56% de joves estan bastant/molt d'acord amb l'afirmació que «els homes tenen més desitjos sexuals que les dones» i només el 14,6% no hi estan gens d'acord. És curiós, a més, que si bé les noies són les que estan més d'acord amb aquesta afirmació, els nois són els que majoritàriament consideren necessària la sexualitat per a l'equilibri personal (83% enfront d'un 75%, respectivament). Això implica que la sexualitat continua sent viscuda com un aspecte que cal controlar de manera més intensa per part de les noies, dada que es confirma amb el fet que el 33% dels joves i el 8,9% de les joves creuen que «està bé que els nois surtin amb moltes noies, però no a l'inrevés» (Díaz Aguado, Martínez Arias i Martínez Babarro, 2013).

Aquesta normativitat de gènere està estrictament relacionada amb l'heteronormativitat i amb les violències per preferència sexual. Tornant als resultats del CIS (2010), podem observar que un 7,5% de les joves (amb una tendència més marcada entre els

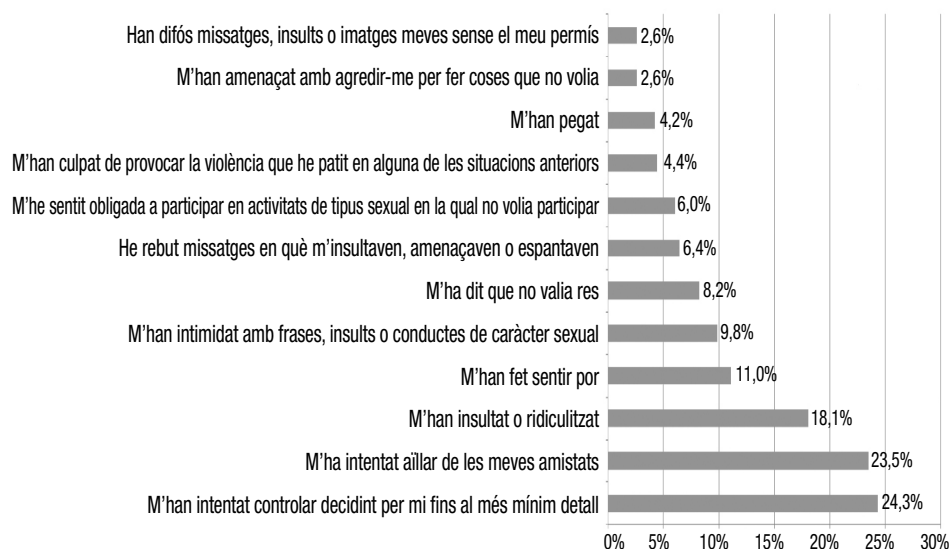
barons) continuen estant bastant/molt d'acord amb l'afirmació que «l'homosexualitat és una malaltia i que s'ha de tractar com a tal». No obstant això, les dades més alarmants en aquest sentit són que més del 77% diu «que ha sentit o presenciat com s'insultava persones LGBT»; un 23%, que ha assistit a «amenaces»; un 18%, a «agressions lleus»; i més d'un 6%, a «pallisses». Finalment, però no menys greu, el 39% ha assistit a actes de violència psicològica com ara «deixar de parlar, ignorar i aïllar persones LGBT». Això és un problema social molt greu ja que, com mostra un estudi recent del COGAM i de la FELGTB (2012), hi ha una alta incidència de l'assetjament homo-lesbo-transfòbic a què estan subjectes les joves LGBTI i, massa sovint, aquesta experiència desemboca, tràgicament, en suïcidi o en intent de suïcidi.

Són molts més els estudis que se centren a analitzar les violències de gènere en parelles heterosexuales. En aquest sentit, segons l'*Encuesta sobre la evolución de la adolescencia española sobre la igualdad y la prevención de la violencia de género* (Díaz Aguado, Martínez Arias i Martínez Babarro, 2013), el 9,5% de les adolescents declara que les seves parelles els «han intentat controlar i decidir [per ella] fins al detall més mínim» sovint o moltes vegades, i el 19,3% declara que això ha passat de vegades superant aquestes dades les de l'enquesta anterior (Díaz Aguado i Carvajal, 2011). Un percentatge una mica inferior (6,9%) sent que moltes vegades o sovint la seva parella ha «intentat aïllar-la de les seves amistats», a aquestes cal sumar el 15,5% que ha viscut alguna vegada aquesta experiència. Encara més alarmant, el fet que més del 3% de les noies declaren que la seva parella els ha pegat en alguna ocasió.

De la mateixa manera, l'estudi realitzat per la Delegació del Govern per a la Violència de Gènere (Carvajal i Vázquez, 2009) detecta un percentatge alt de menors de 30 anys que han trucat al telèfon d'emergència sanitària per demanar ajut per violència de gènere. L'estudi continua remarcant que les menors de 30 anys sota mesures de protecció judicial activa el 2008 representaven el 40% del total de dones en aquesta situació, i que entre 2003 i 2008 les víctimes mortals de violències de gènere en aquesta edat representaven el 29% del total.

Com es pot veure en el gràfic 4, les dades de Catalunya en relació amb noies entre 14 i 18 anys presenten una tendència igualment greu amb un 4% de joves que han estat agredides físicament per la seva parella i percentatges molts més alts de noies que han sofert violència psicològica o amenaces de diferents tipus.

GRÀFIC 4. - PERCENTATGE DE JOVES QUE AFIRMEN QUE HAN REBUT VIOLÈNCIA

Font: Alfama (2012), a partir de l'enquesta de l'*Estudio sobre igualdad y prevención de la violencia de género en la adolescencia*. Universidad Complutense de Madrid, Ministerio de Igualdad, Ministerio de Educación.

Carvajal i Vázquez (2009) denuncien, a més, la sobrerrepresentació del col·lectiu jove en les estadístiques de violències de gènere, tendència que ha anat empitjorant els últims anys, d'acord amb les dades de la macroenquesta de 2011 (Ministerio de Sanidad, 2012), que mostra un increment superior en el maltractament envers joves al que es dona en la població en general.

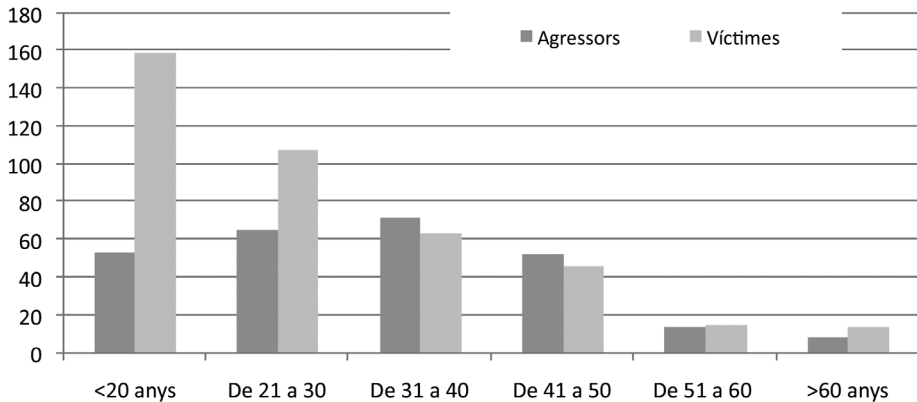
Encara més, les persones joves poden tenir experiències en què pateixen els efectes de les violències de gènere en parelles heterosexuales sense ser-ne membres. De fet, el 54,7% de les dones que tenien filles menors d'edat quan van patir maltractament del seu marit/parella o exmarit/exparella indiquen que les menors van patir directament situacions de violència en algun moment. Aquest percentatge és més elevat en el cas de les dones que estan patint actualment la violència (61,7%) que en el de les dones que ja se n'han sortit (51,9%) (Ministerio de Sanidad, 2012)

D'altra banda, la Unitat de Suport a l'Atenció de les Víctimes (USAV, 2012) considera que a Catalunya hi ha una gran prevalença de violència masclista d'àmbit comunitari (assetjament sexual, explotació sexual, mutilació genital femenina, matrimonis forçats, violència de conflicte armat, violències relacionades amb els drets sexuals i reproductius) envers les menors de 20 anys. En aquest sentit, els casos detectats per la Justícia relacionats amb altres tipus de violències de gènere en persones joves (Departament d'Interior, 2012) són preocupants. Així, només el 2012 unes tres-centes noies,

més de la meitat de les quals eren menors de 20 anys, van ser agredides sexualment, i 122 joves van ser considerats agressors.

De fet, tal com mostra el gràfic 5, el 2013 les joves són més vulnerables a sofrir agressions sexuals en l'àmbit social o comunitari i, tot i que l'edat dels agressors és més variada, el nombre d'agressors sexuals joves o molt joves continua sent molt alt.

GRÀFIC 5. - VIOLÈNCIA MASCLISTA EN L'ÀMBIT SOCIAL O COMUNITARI. AGRSSIONS SEXUALS. DADES DE 2013.

Font: Observatori IQ, a partir de l'informe *Dades sobre violència masclista - 2013*. Oficina d'atenció a la víctima del Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya.

Els espais virtuals són un altre lloc en el qual es desencadenen fenòmens de violències de gèneres, en particular entre la població juvenil, però encara no disposem de dades específiques sobre aquests fenòmens, tal com asseguren Torres Albero, Manuel Robles i De Marco (2013). L'escassa informació quantitativa es compensa parcialment per recents estudis qualitius que mostren que mitjançant l'ús de les TIC les violències de gènere en relacions de parella prenen formes noves i el gènere com a violència es reitera i normalitza. De fet, «el ciberassetjament com a violència de gènere és una pràctica fixada de manera rellevant entre els joves espanyols [...] més important en el cas dels adolescents i joves que no han assolit la majoria d'edat» (Torres Albero, Manuel Robles i De Marco, 2013: 155). De la mateixa manera, no solament allò que rep més comentaris a la xarxa és l'aspecte físic de les joves, sinó que les joves són sovint contactades per estranys. Resulta particularment preocupant «la freqüència amb què elles reben sol·licituds d'amistat lligades a un comportament d'assetjament sexual, i la normalització amb què les reben. Nois i noies saben i reconeixen que es una cosa que passa a les xarxes socials, com si fos concomitant, inevitable, una cosa que "toca" per ser noia, o dona. El problema és que l'habitualitat d'aquests actes normalitza i oculta el

comportament d'assetjament que hi ha al darrere, i no permet que es percebi com un acte de violència associat al gènere» (Estébanez i Vázquez, 2013: 96-97).

Les dades que presenta aquest capítol no pretenen ser exhaustives, ni poden mostrar tota la complexitat del problema, atès que no disposem, per exemple, d'informacions sobre les violències de gènere institucionals ni de dades específiques sobre joves respecte a la violència viscuda en contextos laborals, la qual continua sent un greu problema segons les dades -desafortunadament no desagregades per edat - publicades en l'*Enquesta de violència masclista a Catalunya* de 2010 (Departament d'Interior, 2010)

A més, els nombres presentats poden quedar-se realment curts, «l'escala de la violència contra les dones no queda representada per les dades oficials. Les dones no solen denunciar ni a la policia, ni a altres serveis, incloent-hi les organitzacions de suport a les víctimes» (FRA, 2014: 167). Així doncs, s'estima que durant el 2009 a Catalunya les víctimes d'agressions masclistes considerades delictives han presentat denúncia només en un 17,7% dels casos (Departament d'Interior, 2010). Aquestes xifres s'agreugen en els casos de més vulnerabilitat. Per exemple, les migrants en situació irregular són invisibles en les estadístiques de violències sexuals, tal com ho exemplifica un jutge d'instrucció de Madrid: «Al meu jutjat entre 1996 i 2013 podria dir que no hi ha hagut més de cinc casos de violència sexual denunciats per dones immigrants en situació irregular. I concretament, de dones del servei domèstic, no n'he tingut cap» (citat per Naredo, 2013: 22).

Aquesta dificultat dels col·lectius vulnerables per denunciar pot estar afectant també les persones joves, ja que, com mostra la Plataforma CEDAW Sombra (2014), és un col·lectiu que presenta sempre més precarietat i dependència. Aquest problema es multiplica per a les joves migrants indocumentades, gitanes o amb diversitat funcional, col·lectius les necessitats específiques dels quals, d'acord amb el mateix informe, no han estat ni ateses ni estudiades. «Hi ha col·lectius de dones, com és el cas de les migrants, dones d'ètnia gitana i dones amb discapacitat, sobre les quals les administracions públiques no actuen amb la deguda diligència per reconèixer l'acumulació de factors de risc que es produeix en les situacions de violència i troben obstacles afegits per accedir als serveis i recursos» (Plataforma CEDAW Sombra, 2014: 6)

Confiam que aquest capítol hagi mostrat una petita fotografia de la greu problemàtica de les diferents tipologies de violències de gènere i la necessitat d'abordar-les des de l'edat més primerenca.

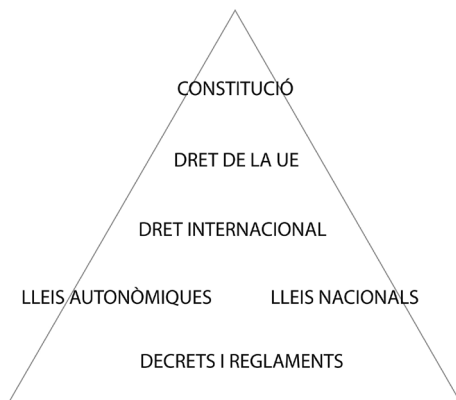
Aquesta necessitat, sens dubte, queda desatesa amb les retallades del 49% per a igualtat i del 23% per a violència de gènere en els pressupostos de l'Estat fetes entre 2009 i 2014 (Plataforma CEDAW Sombra, 2014), i també pel fet que la major part d'iniciatives implementades o anunciades a escala europea respecte a la crisi d'acord amb el Pla de reformes nacionals de 2011 no tenen en compte els efectes generitzats que produiran (Bettio et al., 2013).

4. Marc legal espanyol i català sobre violències de gènere

Maria Olivella Quintana

En aquest capítol ens proposem analitzar el marc jurídic estatal i autonòmic que regula la lluita contra les violències de gènere. Creiem que és important que les professionals coneguin les lleis que configuren els drets i obligacions de la ciutadania quant a aquest tipus de violències per tal de poder interpretar-les críticament, entenent-ne les potencialitats i les limitacions.

En aquest sentit és important entendre que la nostra ordenació jurídica és de tipus continental, la qual cosa significa que es caracteritza pel fet que les lleis s'organitzen en codis escrits, que suposen la principal font de dret; els veredictes dels tribunals (el que és la jurisprudència), al contrari del que succeeix als països anglosaxons, no es converteixen en lleis. La Constitució espanyola, aprovada el 1978, és la norma jurídica suprema i regula la jerarquia entre les diferents normes, tal com representa la il·lustració 7.

IL·LUSTRACIÓ 7. - LA JERARQUIA DE LES NORMES DE L'ORDENACIÓ JURÍDICA ESPANYOLA.

Font: elaboració pròpia (basada en la piràmide de Kelsen)

Tal com es pot apreciar, hem situat la Constitució per sobre del dret de la UE i del dret internacional, perquè és el document que regula la integració d'aquestes normes en el sistema jurídic espanyol (Gerpe Landín, 1997).

Hem situat les legislacions autonòmiques al mateix nivell que les lleis estatals perquè hi ha àrees en les quals les autonomies tenen jurisdicció (exclusiva o parcial) sobre els seus territoris. En relació amb el tema que ens concerneix, cal evidenciar que la Generalitat té competències exclusives sobre serveis socials i joventut, mentre que són compartides en els casos d'educació i sanitat.

Evolució de les legislacions i polítiques sobre violències de gènere

La regulació de les violències de gènere a l'Estat espanyol ha estat molt influïda pel context polític del país, que des del començament del segle XX ha oscil·lat sempre entre períodes de progressisme i altres d'aires fortament conservadors. De fet, a l'igual de molts altres països del món, les qüestions relacionades amb el gènere o la sexualitat sempre han estat espais clau del joc polític en els quals les ideologies dels governs s'han fet paleses.

La Segona República (1931-1936), per exemple, va ser un període d'ampliació dels drets i llibertats de les dones. La Constitució de 1931 en reconeixia el dret al vot i prohibia la discriminació per motiu de sexe.

Aquestes conquestes van patir un revés fort durant la dictadura franquista (1939-1975), que va instaurar un estat confessional catòlic i va suposar una gran involució respecte al període anterior. En aquesta etapa es van derogar el dret al vot (1942) i el dret al divorci (1939), i es van prohibir els anticonceptius i l'avortament (1944). Igualment, l'homosexualitat, que no estava tipificada com a delicte des de 1882, es va penalitzar a través de la *Ley de vagos y maleantes* (1954) i la posterior Llei de perillositat i de rehabilitació social (1970).

La fi de la dictadura va suposar la recuperació de molts dels drets perduts durant el franquisme. La nova Constitució (1978) va derogar la major part de les lleis franquistes que discriminaven la dona. No obstant això, en l'elaboració i ponència del text constitucional gairebé no hi va haver representació de dones, el text no té un enfocament de gènere i usa el masculí com a neutre (Izquierdo, 1979; Cuenca, 2008).

La violència de gènere no va entrar en el debat polític fins als anys noranta (del segle passat) i fins arribar el govern socialista de Zapatero (2004-2011) no es va aprovar la llei contra la violència de gènere (2004), a la qual va seguir la normativa catalana (2008). El govern de Zapatero va aprovar també moltes altres lleis *progressistes*, és a dir, que apuntaven a la reducció de les discriminacions de gènere i per preferència sexual. En podem remarcar la Llei d'igualtat entre dones i homes (2007) i la Llei de salut sexual i reproductiva (2010), que va despenalitzar l'avortament lliure fins a les catorze

setmanes. En la mateixa legislatura es va aprovar el matrimoni homosexual (2005) i la Llei de canvi de sexe (2007).

La legislatura següent, amb govern del Partit Popular (PP), s'ha caracteritzat per atacs continus als drets assolits fins al moment. Entre aquests atacs destaquen l'intent, finalment fracassat, de derogació de la Llei de salut sexual i reproductiva per part del ministre de justícia Gallardón, l'exclusió el 2013 de les dones lesbianes o solteres dels tractaments de fertilitat finançats per la sanitat pública, o les retallades en polítiques socials que han afectat de manera molt greu a la Llei de la dependència. En contra de la tendència d'aquesta onada de restriccions, el 2014 a Catalunya s'ha aprovat la Llei per als drets de la comunitat LGBTI i de lluita contra l'homofòbia.

El marc legal vigent

Tal com ha mostrat la secció anterior, malgrat la joventut de la democràcia espanyola, el marc legal que regula la lluita contra les violències de gènere a Catalunya es compon d'una gran quantitat de lleis (estatals i autonòmiques). La taula 3 en presenta una llista.

TAULA 3. - MARC LEGAL VIGENT SOBRE VIOLÈNCIES DE GÈNERE EN L'ESTAT ESPANYOL.

Llei	Continguts
Llei orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi penal.	Modifica el codi penal i introdueix una nova regulació dels crims contra la llibertat sexual.
Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere.	Estableix mesures de protecció integral la finalitat de les quals és prevenir, sancionar, eradicar aquesta violència i prestar assistència a les persones que en siguin víctimes.
Llei 13/2005, d'1 de juliol, per la qual es modifica el Codi civil en matèria de dret a contreure matrimoni.	Amplia la definició de matrimoni que conté el Codi civil per tal d'incloure-hi els matrimonis del mateix sexe.
Llei 3/2007, de 15 de març, reguladora de la rectificació registral de la menció relativa al sexe de les persones.	Regula els requisits per canviar en el Registre Civil el sexe assignat en el moment del naixement.
Llei orgànica 3/2007, de 22 de març, per a la igualtat efectiva de dones i homes.	Desenvolupa el principi d'igualtat de la Constitució i estableix mesures preventives transversals en tots els departaments del Govern.
Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista (àmbit de Catalunya).	Estableix mesures integrals per a la prevenció, detecció i sensibilització i reconeix el dret de les dones que la sofreixen a l'atenció, assistència, protecció, recuperació i reparació.

Llei	Continguts
Llei orgànica 10/2011, de 27 de juliol, de modificació dels articles 31 bis i 59 bis de la Llei orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social.	Permet que el procediment d'expulsió de les dones que són víctimes de violència de gènere i que es troben en situació irregular a Espanya romangui suspès fins a la resolució dels procediments penals relacionats amb la situació de violència.
Llei 11/2014, de 10 d'octubre, per garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia (àmbit de Catalunya).	Garanteix el dret a la igualtat i a la no-discriminació de qualsevol persona, sigui quina sigui la seva orientació sexual, opció afectivosexual o identitat de gènere.

Font: elaboració pròpia.

A continuació, presentem una fitxa per cada llei que, a part de descriure'n breument el contingut, també indica com s'hi prenen en consideració les persones joves i els col·lectius LGBTI, quin tipus de mesures preventives focalitzades en l'educació s'hi estipulen i si s'hi tenen en compte les especificitats dels diversos col·lectius. Aquesta informació ens serà útil per entendre si el marc legal espanyol conté lleis que potencien intervencions com les del Gap Work o si, per contra, les entorpeix. D'altra banda, les fitxes recullen continguts bàsics de les lleis que poden resultar d'utilitat per a les formadores en la seva pràctica diària.

Articles 178-194 de la Llei orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi penal.

La llei modifica diferents apartats del Codi penal, entre els quals els que concerneixen els delictes contra la llibertat sexual (art. 178-194).

Quins àmbits regula?

Es redueix a l'àmbit penal, amb la tipificació de delictes contra la llibertat sexual (títol VIII), i estableix els següents delictes: agressió, abús, assetjament, provocació i exhibicionisme, com també la prostitució de menors o forçada.

Té en compte les persones joves?

Fa esment de les joves com a menors d'edat i no els reconeix explícitament la capacitat d'actuar. A més, considera com a abús sexual el fet de mantenir relació sexual amb una persona menor de 13 anys (art.183) i amb qui en tinguin entre 13 i 16 si es demostra que hi ha hagut engany (art. 182.1). La llei també tipifica el delicte de ciberassetjament sexual a persones menors de 13 anys (art. 183 bis). No especifica si els menors de 18 anys poden ser considerats abusadors; tot i així, és important recordar que l'estatus

penal dels menors de 18 i majors de 14 el regula la Llei orgànica reguladora de la responsabilitat penal dels menors (2000).

Té en compte els col·lectius LGBTI?

Com que el text no especifica el gènere o el sexe de les persones que exerceixen o reben violències, la llei inclou l'agressió sexual, l'abús i l'assetjament entre persones del mateix sexe. No obstant això, el document no reconeix cap especificitat respecte als delictes realitzats per lesbo-trans-homofòbia.

Preveu la implementació de polítiques preventives i/o educatives?

No.

Té en compte les necessitats dels diferents col·lectius?

No té en compte les necessitats o situacions específiques ni de les persones que compleixen els fets delictius ni de les que els reben. L'única excepció és que considera com a agreujant que la persona que pateix el delicte sexual sigui menor, incapaç, desvalguda o que sofreixi un trastorn mental. Per tant, l'especificitat dels subjectes ofesos simplement reverteix en una possible pena superior, però no en l'avaluació del delicte, dels seus efectes o de les seves dinàmiques.

Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere.

L'objectiu manifest d'aquesta llei és actuar contra la violència de gènere en el seu conjunt i des del reconeixement de la seva estructuralitat i el seu origen social i cultural. La llei ofereix aquesta definició de la violència de gènere: «[...] violència que, com a manifestació de la discriminació, la situació de desigualtat i les relacions de poder dels homes sobre les dones, exerceixen sobre aquestes els qui siguin o hagin estat els seus cònjuges o els qui estiguin o hagin estat lligats a elles per relacions similars d'afectivitat, fins i tot sense convivència.[...] La violència de gènere a què es refereix aquesta Llei comprèn qualsevol acte de violència física i psicològica, incloses les agressions a la llibertat sexual, les amenaces, les coaccions o la privació arbitrària de llibertat» (art. 1).

Quins àmbits regula?

Aborda la lluita contra la violència de gènere des de múltiples àmbits tant penal/judicial com socials (per exemple, serveis socials, salut, educació, ocupació, publicitat, mitjans de comunicació, etc.).

Té en compte les persones joves?

Només les té en compte com a menors d'edat o com a filles de dones que hagin patit violència de gènere. Per tant, es presenta com un col·lectiu de persones sense capacitat d'actuar i dependents. Mai no s'en fa esment com a possibles realitzadors del delicte.

Té en compte els col·lectius LGBTI?

Exclou completament la comunitat LGBTI atès que només reconeix la violència d'un home envers una dona amb què hagi tingut una relació d'afectivitat (art. 1.1).

Preveu la implementació de polítiques preventives i/o educatives?

Conté moltes mesures en aquest sentit. Estipula que el sistema educatiu espanyol, en tots els nivells, ha de formar en igualtat entre homes i dones, i que totes les universitats han de fomentar la investigació i educació en igualtat de gènere i la no-discriminació (art. 4). També estableix que les autoritats educatives han de suprimir els materials educatius que continguin estereotips discriminatoris de gènere (art. 6) i que la formació de les futures docents ha d'incloure una formació específica en matèria d'igualtat (art. 7), però no especifica si la competència de vigilar aquestes actuacions és d'àmbit autonòmic o estatal. A més, la llei dictamina que el govern ha d'atorgar un pressupost per a un Pla nacional de sensibilització i prevenció de la violència de gènere (art. 3). Respecte a les altres mesures preventives, la llei delega a les comunitats autònomes les competències següents: formació preventiva en els valors d'igualtat adreçada al desenvolupament personal i a l'adquisició d'habilitats en la resolució no violenta de conflictes, o suport a la formació i inserció laboral (art. 19), o la capacitat de prohibir publicitat que atempti contra aquesta llei (art. 12).

Té en compte les necessitats dels diferents col·lectius?

Les persones que pateixen o exerceixen violència de gènere són definits de manera molt homogenia. Els únics col·lectius amb necessitats específiques dels quals la llei fa esment són les persones menors d'edat i les legalment incapaces, però les presenta en ambdós casos com a dependents i sense capacitat d'actuar.

Llei 13/2005, d'1 de juliol, per la qual es modifica el Codi civil en matèria de dret a contreure matrimoni.

L'objectiu principal d'aquesta llei és ampliar la definició de matrimoni que conté el Codi civil per tal de permetre els matrimonis entre persones del mateix sexe amb plena igualtat de drets i obligacions.

Quins àmbits regula?

El civil.

Té en compte les persones joves?

No específicament. En aquest sentit no aporta modificacions al Codi civil, que estipula que les persones menors poden contreure matrimoni només si estan emancipades (art. 46 Codi civil), és a dir, que hagin complert els 16 anys i tinguin consentiment dels pares (art. 317-319 Codi civil).

Té en compte els col·lectius LGBTI?

S'adreça directament a aquest col·lectiu.

Preveu la implementació de polítiques preventives i/o educatives?

No.

Té en compte les necessitats dels diferents col·lectius?

No.

Llei 3/2007, de 15 de març, reguladora de la rectificació registral de la menció relativa al sexe de les persones.

Regula els requisits per accedir al canvi de l'adscripció al sexe en el Registre Civil i per a la modificació del nom de pila quan la persona està sent tractada mèdicament des de fa almenys dos anys (art. 4). Aquesta obligatorietat ha estat criticada per nombroses organitzacions trans (Missé, Coll-Planas, 2010).

Quins àmbits regula?

El civil.

Té en compte les persones joves?

Només les persones majors d'edat poden canviar el sexe inscrit en el Registre Civil (art. 1).

Té en compte els col·lectius LGBTI?

S'adreça directament al col·lectiu trans, però obliga a passar per un diagnòstic mèdic de disfòria de gènere.

Preveu la implementació de polítiques preventives i/o educatives?

No.

Té en compte les necessitats dels diferents col·lectius?

No.

Llei orgànica 3/2007, de 22 de març, per a la igualtat efectiva de dones i homes.

Defensa el dret d'igualtat de tracte i d'oportunitats entre dones i homes, en particular mitjançant l'eliminació de la discriminació envers les dones. Té per objecte desenvolupar el principi d'igualtat que inclou la Constitució i establir mesures preventives transversals en totes les activitats del Govern.

Quins àmbits regula?

Adopta un enfocament de transversalitat (o *mainstreaming*) (art. 15), la qual cosa significa que s'adreça a totes les àrees d'intervenció del Govern.

Té en compte les persones joves?

Fa esment de les joves com a menors d'edat, filles i nenes, i considera que són un grup especialment vulnerable que requereix d'una acció positiva per part de l'Estat.

Té en compte els col·lectius LGBTI?

Se centra només en els drets de les dones, sense especificar-ne l'opció afectivosexual o la identitat de gènere.

Preveu la implementació de polítiques preventives i/o educatives?

Conté molts articles que aborden mesures preventives, tres dels quals els dedica completament a les mesures educatives. Indica que el sistema educatiu ha d'incloure entre els seus objectius l'educació sobre els drets i les llibertats fonamentals i la igualtat de drets i oportunitats entre dones i homes (art. 23). També estableix que el principi d'igualtat ha de ser present en totes les polítiques d'educació des de l'escola primària fins a la universitat, i que cal prestar una atenció especial a la capacitació de les docents (art. 24). A més, es refereix a mesures concretes com ara el reconeixement del paper de la dona en la història o la promoció de màsters, doctorats i investigació acadèmica sobre el tema (art. 25). Encara que el preàmbul indica que les competències es deleguen a les autonomies (i als ens locals), no especifica si la implementació de les mesures educatives són de responsabilitat estatal o autonòmica. Simplement fa esment de la legitimitat de les comunitats autònomes per prohibir publicitat enganyosa (art. 75) o per establir mesures que afavoreixin una presència més nombrosa de dones en les candidatures autonòmiques (d.a. 1a). Per a la posada en pràctica de la llei cal constituir un fons especial que es dotarà amb tres milions d'euros per a cadascun dels exercicis pressupostaris de 2007, 2008 i 2009 per a mesures de desenvolupament d'igualtat d'oportunitats en l'àrea de la societat de la informació (d.a. 10a).

Té en compte les necessitats dels diferents col·lectius?

L'article 14, quan enumera grups de dones especialment vulnerables: membres de minories, migrants, nenes, discapacitades, ancianes i vídues víctimes de violència de gènere. No obstant això, l'enfocament analític no integra la pertinença a diversos col·lectius com una cosa específica, sinó, en tot cas, com a múltiple discriminació.

Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista (àmbit de Catalunya).

L'objecte d'aquesta llei és l'eradicació de la violència masclista i de les estructures socials i estereotips culturals que la perpetuen, amb la finalitat que es reconegui i es garanteixi plenament el dret de totes les dones a desenvolupar una vida sense violència. Estableix mesures integrals per prevenir-la i detectar-la i de sensibilització per tal d'eradicar-la de la societat, i reconeix el dret de les dones que la pateixen a l'atenció, assistència,

protecció, recuperació i reparació. Defineix la violència masclista com a «la violència que s'exerceix contra les dones com a manifestació de la discriminació i la situació de desigualtat en el marc d'un sistema de relacions de poder dels homes sobre les dones i que, produïda per mitjans físics, econòmics o psicològics, incloses les amenaces, les intimidacions i les coaccions, tingui com a resultat un dany o patiment físic, sexual o psicològic, tant si es produeix en l'àmbit públic com en el privat» (art. 3).

Quins àmbits regula?

Regula nombroses àrees de polítiques públiques sempre des de l'àmbit de competències autonòmiques com són la investigació, l'educació, els mitjans de comunicació, l'ocupació, els cossos de seguretat, la salut, l'habitatge i els serveis d'atenció especialitzats que ofereixen recursos integrals d'atenció i recuperació per a dones que han sofert violència masclista.

Té en compte les persones joves?

Encara que especifica (art. 2) que tots els articles es refereixen també a nenes i adolescents, no identifica aquest col·lectiu entre els que tenen necessitats específiques.

Té en compte els col·lectius LGBTI?

No té en compte la preferència sexual, però inclou específicament les transsexuals diagnosticades amb disfòria de gènere com a subjectes de drets (art. 70). No deixa clar si els transsexuals que han transitat del gènere femení al masculí poden rebre la mateixa protecció legal.

Preveu la implementació de polítiques preventives i/o educatives?

Es tracta d'una legislació autonòmica i, per tant, està més enfocada a definir polítiques públiques i processos de governança que no mesures penals (sobre les quals no hi ha competència). En conseqüència, inclou moltes propostes preventives i/o educatives. Indica que la coeducació és un dels principis fonamentals del sistema educatiu (art. 12) i que els plans d'estudi de tots els nivells han d'incloure aquest principi (art. 13). Dictamina que el Govern ha d'oferir a les docents capacitació en coeducació i violència masclista (art. 15) i que la formació de les educadores també l'ha d'incloure (art. 16). Estableix que tots els programes universitaris de les disciplines relacionades amb els àmbits de la llei (sense especificar-ne exactament quins) han d'incloure un currículum sobre igualtat (art. 17). La responsabilitat de garantir els recursos econòmics necessaris per implementar adequadament la llei i per garantir la suficiència de la prestació dels serveis d'informació d'atenció a les dones són a càrrec de la Generalitat (d.a. 1a). Les retallades dels últims anys han suposat una reducció del 22% d'aquest pressupost des de 2012 fins a mitjans de 2014.

Té en compte les necessitats dels diferents col·lectius?

Enumera una llista de situacions que poden afectar la dona i que generen necessitats específiques: exercir la prostitució; viure en àrees rurals; ser transsexual, discapacitada o estar diagnosticada com a portadora del VIH; pertànyer a la comunitat gitana; ser presonera, etc. No obstant això, no aprofundeix sobre com cal atendre aquestes necessitats.

Llei orgànica 10/2011, de 27 de juliol, de modificació dels articles 31 bis i 59 bis de la Llei orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social.

Resol una situació contradictòria entre la Llei de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, de 2004, i la Llei d'estrangeria (Llei orgànica 4/2000), per la qual les dones indocumentades que presentaven denúncia davant de l'Estat després de patir violència de gènere eren penalitzades per estar a Espanya il·legalment. Indica que s'ha de suspendre l'expulsió de les víctimes de violència de gènere en situació irregular, llevat que hi hagi una sentència ferma que estableixi que la denúncia per violència no és procedent.

Quins àmbits regula?

El dels drets de ciutadania.

Té en compte les persones joves?

En fa esment com a filles menors (art. 2) de dones que han patit violència.

Té en compte els col·lectius LGBTI?

No esmenta la identitat de gènere o la preferència sexual dels subjectes jurídics de la llei.

Preveu la implementació de polítiques preventives i/o educatives?

No.

Té en compte les necessitats dels diferents col·lectius?

No.

Llei 11/2014, de 10 d'octubre, per garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia (àmbit de Catalunya).

L'objectiu d'aquesta llei és establir els mitjans i les mesures que cal aplicar per fer efectiu el dret a la igualtat i a la no-discriminació per raó d'orientació sexual, d'identitat de gènere o d'expressió de gènere.

Quins àmbits regula?

Vol incidir en els àmbits públics i privats sobre els quals la Generalitat i els ens locals tenen competències (art. 1).

Té en compte les persones joves?

Sí, les considera com a subjectes de drets i emfatitzen les seves necessitats específiques en l'àmbit de la cultura, el lleure, els esports (art. 14) i els serveis socials (art. 17). D'altra banda, indica la necessitat de crear reglaments per garantir que les persones menors transgènere i intersexuals siguin tractades i anomenades d'acord amb el nom del gènere amb què s'identifiquen (art. 23).

Té en compte els col·lectius LGBTI?

S'adreça directament a aquests col·lectius.

Preveu la implementació de polítiques preventives i/o educatives?

Estableix que el Govern autonòmic ha de disposar d'un òrgan que coordini l'execució de les polítiques LGBTI (8.1), per a les quals ha de destinar una quantitat pressupostària (d.f. 2a). La llei conté algunes mesures formatives i moltes indicacions educatives. Per exemple, indica que el Govern català ha de garantir la formació i la sensibilització de les professionals que realitzen tasques de prevenció, detecció, atenció, assistència i recuperació en molts àmbits. En aquest sentit, són específics els articles que destina a la formació de policies locals, mossos d'esquadra, cos de funcionaris de presons (art. 18), personal responsable de la inspecció de treball i la salut i la seguretat (art. 21).

Alhora, aposta pel respecte de la diversitat sexual i afectiva, la identitat de gènere i els diferents models de família en tots els nivells educatius (art. 12.2), la qual cosa ha de quedar reflectida en els materials educatius i formatius (art. 12.4). D'altra banda, les universitats no han de limitar-se a respectar l'orientació sexual, identitat de gènere o expressió de gènere dels seus membres (art. 13.1), sinó que també han de promoure la investigació per a la visibilitat de les persones LGBTI (art. 13.2).

Té en compte les necessitats dels diferents col·lectius?

La diversitat de situacions de discriminació s'ha d'atendre tenint en compte qualsevol circumstància personal o social que pugui ser causa de discriminació (art. 6f), és dir, tenint en compte la discriminació múltiple (art. 4e).

SEGONA PART
LA FORMACIÓ

5. Precaucions, posicions i reflexions

Edurne Jiménez Pérez

Convençudes que és urgent la necessitat de formar les professionals que treballen amb joves en l'àmbit de les violències de gènere com a estratègia preventiva clau en el camí per eradicar-les, hem dissenyat el programa formatiu Joves, gènere i violències. Fem nostra la prevenció!, que intenta omplir (alguns de) els buits que s'hi han detectat. Aquesta proposta consta de quatre sessions de cinc hores cadascuna,¹⁰ en què es vol millorar els coneixements i les habilitats de les professionals per prevenir les violències de gènere, com també per detectar-les i eventualment derivar casos als serveis pertinents.

El programa formatiu dissenyat pot servir per instruir tota mena de professionals que treballen amb joves, tant en l'àmbit formal com en el no formal. Aquest és un públic diana especial, atès el seu gran potencial transformador i multiplicador, que ens permet abordar la problemàtica de les violències de gènere a partir de les possibilitats de canvi i superació des de l'educació i, per tant, transmetre un missatge positiu i esperançador. A més, aquesta formació es pot aplicar tant en grups homogenis (per exemple, professorat de secundària, infermeres escolars o educadores de carrer, entre d'altres) com en grups que continguin perfils diversos, ja que, com veurem, en les activitats sovint es treballa a partir de les experiències particulars.

Aquest capítol, abans d'endinsar-se en la presentació dels continguts de les sessions i els seus objectius, vol posar èmfasi en algunes qüestions metodològiques que ens permeten centralitzar l'atenció en els processos que s'han viscut amb la realització del

10 En la nostra implementació vam fer una cinquena sessió de cinc hores on es van presentar diferents recursos relacionats amb la prevenció de les violències de gènere —que podeu consultar en el web del projecte (<http://gapwork.cat/index.php/es/recursos-es/recursos-educ-es>)— i es van conformar grups de treball per dissenyar i implementar una intervenció amb els aprenentatges del curs. El final del curs va correspondre a la sisena sessió, en què l'alumnat va presentar les intervencions realitzades en els seus llocs de treball i es va fer un grup de discussió per avaluar tot el procés formatiu.

projecte. De fet, aplicar la perspectiva feminista requereix reconèixer la importància i la qualitat dels processos i, per tant, la superació d'una lògica basada tan sols en la consecució de resultats. La rellevància del procés i del *com per damunt del què* és una perspectiva que s'ha aplicat transversalment en totes les dimensions del projecte: organitzativa, pedagògica i avaluadora. En aquest context, ens detindrem en les dues primeres dimensions per donar compte, en primer lloc, del disseny del programa formatiu i, en segon lloc, de la metodologia pedagògica proposada i implementada en la nostra experiència formativa.

Un procés d'investigació-acció feminista (IAF)

La finalitat formativa del projecte sempre ha anat acompanyada d'objectius d'investigació. Hem seguit els principis de la investigació-acció (Lewin, 1946) perquè entenem el procés viscut com una espiral constant entre l'acció educativa i l'anàlisi dels seus resultats, de manera que s'han generat coneixements que han revertit en la acció mateixa i l'han millorada, i així successivament. Com comentàvem, no ens hem centrat únicament en els resultats, sinó que hem observat i registrat des de diferents punts de vista el procés viscut en les accions formatives per tal d'anitzar-lo després sistemàticament. I això és el que fa que el marc metodològic en el qual ens inscrivim sigui l'IAF.

IL·LUSTRACIÓ 8. - LA INVESTIGACIÓ-ACCIÓ FEMINISTA.

Font: elaboració pròpia.

El disseny del curs resultant d'aquest procés en espiral és producte d'un treball col·lectiu entre tres nodes que comparteixen la perspectiva feminista i de la diversitat de gènere i sexual. El primer el constitueixen Sara Barrientos Carrasco, Miriam Alemán Calatayud i Xavier Cela Bertran, de l'Associació Candela. El segon, Rakel Eскурriol Martínez i Leticia Sánchez Moy, de Tamaia. Ambdues entitats aporten la seva llarga experiència en prevenció de violències de gènere amb joves, i també en formació de professionals en la matèria. Aquestes entitats s'han encarregat del disseny dels continguts i activitats desenvolupades durant les sessions, que podreu veure amb detall en el pròxim apartat, i de dur a terme les accions formatives amb tots els grups.

El tercer node el conformen Barbara Biglia i Edurne Jiménez, membres de l'equip d'investigació del Gap Work de la Universitat Rovira i Virgili, que s'han encarregat de coordinar, fer recomanacions pedagògiques en la fase de disseny i avaluar les accions formatives de forma àmplia. A més, han estat l'enllaç amb els altres *partners* locals i internacionals del projecte.

La dinàmica de creació de la proposta formativa inicial ha estat col·laborativa, de manera que s'ha intentat que tots tres nodes participessin en la formulació dels objectius, continguts i resultats d'aprenentatge de les sessions, per tal d'assegurar un fil coherent en el disseny i evitar que cada sessió fos totalment independent de la resta. Per tant, la preparació d'uns continguts i una metodologia coherent al llarg de tot el curs ha estat una prioritat. Alhora, els equips de Candela i Tamaia han dissenyat cada sessió com una unitat en si mateixa, i l'han dotat d'un inici i una cloenda acurats, sempre en relació amb les altres sessions i amb el curs en general, tal com ja hem comentat.

El procés formatiu ha anat acompanyat d'un procés avaluador i reflexiu constant. Per això, el disseny del curs s'ha anat modificant a partir dels resultats que s'anaven obtenint i del procés que es produïa. A continuació presentem una proposta formativa que correspon al punt d'arribada d'un procés d'IAF que, al seu torn, es pot conformar com a punt de partida per a noves experiències.

La metodologia pedagògica proposada en les sessions

La metodologia proposada té dues característiques principals. D'una banda, és vivencial i es basa en la premissa feminista del «partir d'una mateixa». D'altra banda, és reflexiva en la mesura que promou que les participants siguin les protagonistes conscients del seu procés d'aprenentatge.

En aquest marc metodològic es treballa el gènere com una cosa que no únicament afecta i conforma a les joves -destinatàries indirectes dels coneixements transmesos en la nostra formació a través de la transferència que faran les participants-, sinó també a les professionals participants en el curs, així com a les mateixes formadores. És a dir, la perspectiva utilitzada posa en el centre la idea que el gènere no és un atribut extern a

les professionals amb el qual poden treballar com si es tractés de màquines, sabates o plantes, sinó que és un element que configura i travessa totes les persones en qualsevol moment de la seva vida.

Aquest punt de partida permet reconèixer les experiències i els coneixements individuals entorn de les vivències del gènere i les violències que s'hi associen. Coherentment, en la formació, la distància docent-discent s'escurça i es convida les participants a assumir una actitud semblant en el moment que siguin elles les qui treballin qüestions de gènere amb les persones joves.

El fet d'utilitzar una metodologia vivencial requereix una atenció especial envers el grup. La promoció del treball amb les experiències de les participants ha de fer-se en un marc de cura i respecte molt clar i consensuat, atès que les persones podrien sentir-se malament si se senten qüestionades, minimitzades, etc. Per això, una premissa explícita és que cada participant comparteix només allò que li ve de gust i mai no es posa en dubte ni es jutja una altra participant. També és recomanable que les participants no entrin i surtin mentre es fan les sessions, sinó que hi romanguin durant tot el procés. Així podrem assegurar que el trànsit per aquestes temàtiques tan sensibles es fa de manera conjunta i acompanyada.

Un altre element per tenir en compte és que les experiències de gènere i sexualitat de les participants en els cursos reuneixen una gran diversitat. Encara que totes les persones estan influïdes pel sistema sexe-gènere, hi ha una heterogeneïtat considerable en les maneres específiques com aquest sistema afecta cada individu i en la posició en la qual el situa dins de les relacions de poder. D'una banda, hi ha una gran distància entre les experiències vitals de les persones educades com a dones i les seves vivències quotidianes d'invisibilitat, discriminació, subordinació, abús i també resistència; i les dels que han crescut com a homes, i que han tingut un reconeixement i un poder social més grans. D'altra banda, passa el mateix entre persones que viuen en els marges de l'heteronormativitat, com és el cas d'intersexuals, trans, lesbianes, bisexuals i gais, i aquelles altres les preferències, pràctiques, identitats i cossos de les quals es corresponen amb el que les normes del sistema estableixen.

No obstant això, cal no confondre's i considerar aquests grups (dones, homes, homosexuals, transsexuals, etc.) com a internament homogenis, excloents i suficients per reconèixer totes les persones, és a dir, les desigualtats de classe, ètnia, edat, entre d'altres, els travessen i fan que l'experiència de cada persona sigui específica.

D'acord amb la metodologia feminista, es proposa una intervenció educativa que abordi les diferències/desigualtats entre les persones que conformen el grup, però sense reproduir discriminacions. En treballar a partir de les experiències personals per reflexionar i aprendre s'assumeix que de vegades aquestes són *des del centre* -és a dir, des del privilegi i la norma- i d'altres *des dels marges* -és a dir, experiències d'opressió i

de situacions de desigualtat o discriminació. Per tant, cal obrir espais per qüestionar les relacions de poder, i això té diferents implicacions. D'una banda, hem de desenvolupar eines de gestió de les actituds de resistència i defensives que les parts contextualment privilegiades probablement posin en joc, i, al mateix temps, hem d'acompanyar-les en el seu procés de presa de consciència i modificació d'eventuals actituds.

D'altra banda, es compartiran vivències de discriminació, violència i desapoderament que cal manejar activament des de la facilitació, reforçant les posicions menys privilegiades, per tal que no es reproduïxin dinàmiques discriminatòries o de poder a l'aula. També és important evitar les actituds immobilistes o les dinàmiques pròpies de processos terapèutics que ben poca cosa tenen a veure amb un curs formatiu. Per tant, treballar amb aquesta metodologia requereix una cura especial envers el grup i les persones que el conformen, i també una bona gestió de la dinàmica grupal perquè no es perdin els objectius inicials i el curs se'ns escapi de les mans. Ara bé, estem d'acord amb Luxán i Biglia quan afirmen que «no obstant això, situar les estudiants en el centre del projecte no significa, com podria entendre's des d'una lògica patriarcal, assumir una actitud proteccionista i condescendent, sinó que, molt al contrari, implica reconèixer l'agència de les participants i les seves perícies i coneixements previs al procés formatiu en curs» (Luxán i Biglia, 2011: 156).

D'acord amb els principis de la pedagogia feminista esmentats per les autores, proposem que es tingui una cura especial amb les dinàmiques d'aula pel que fa a:

- 1 Mostrar que el coneixement és una construcció social i evidenciar que no hi ha una veritat absoluta. En aquest sentit, les violències de gènere són també un constructe social, històric i cultural, i és necessari explicitar aquest punt de partida.
- 2 Crear espais en els quals les participants puguin usar les seves veus i reconèixer que el silenci no sempre significa falta d'agència. Per tant, cal respectar els temps de cada persona, especialment quan treballem amb les històries personals en temes de gènere, preferència sexual i violències. També cal pactar amb el grup la premissa que *cadascuna comparteix només allò que vol i quan vol fer-ho*. Acordar el respecte a la confidencialitat també és fonamental per facilitar la participació de persones amb experiències diverses. Finalment, l'ús de tècniques pedagògiques com ara el treball en petits grups o parelles permet que tothom es pugui expressar. Les tècniques utilitzades en les sessions són variades: explicacions teòriques, anàlisi-fòrum de notícies i vídeos, jocs de rol, treball corporal, debats, reflexions en petits grups a partir de la pròpia experiència. D'aquesta manera es vol trencar la monotonia que pot produir una sessió de cinc hores, però, sobretot, es vol donar respostes específiques als objectius plantejats. Ara bé, en totes les situacions hi ha d'haver sempre la possibilitat de preguntar i interrompre; promoure que les participants es responguin entre si i preguntar la seva opinió.

3 Reconèixer que en els espais d'ensenyament/aprenentatge sempre entren en joc relacions de poder i permetre que es qüestionï l'autoritat atribuïda per qüestions estructurals al professorat. Cal establir les bases perquè es puguin fer aquest tipus de reflexions com, per exemple, preguntar al grup, tenir una actitud flexible i receptiva, generar espais de revisió i supervisió i proposar activitats que no hagin de passar per la supervisió del professorat.

4 Fer explícit el posicionament propi i treballar des de i amb la interseccionalitat de les participants. La neutralitat dels processos educatius és una fal·làcia i està àmpliament demostrada l'existència d'un currículum ocult a través del qual es transmeten valors i normes vinculades al gènere, la classe social, l'ètnia, etc. Per tant, és positiu fer visibles els punts de partida de les educadores i del programa formatiu que es treballarà (feminista, intercultural, etc.). Ara bé, també cal ser conscients dels límits del programa i potser és honest no generar expectatives que no es poden complir. En tot cas, hi ha d'haver una comunicació oberta sobre els posicionaments i el bagatge cultural de les persones que facilitaran el grup.

5 Incloure activitats emancipadores per a les participants i que tinguin en compte el conjunt més ampli de la societat. L'orientació final de les activitats ha de ser la transformació social. Per això cal deixar espais per a la resolució de casos que estimulin el potencial de canvi en els àmbits professional i personal. Per tal de no transmetre desassossec i immobilisme o d'acabar reproduint dinàmiques discriminatòries, maternalistes o victimitzadores és important oferir referents positius (de dones supervivents a la violència, persones LGBTI felices i apoderades, etc.), i també concloure les sessions de manera apoderadora reconeixent la capacitat d'agència i suport mutu entre professionals.

Objectius i continguts de les sessions

Encara que la nostra proposta vol millorar les habilitats professionals per tal de prevenir, detectar i derivar casos de violències de gènere a través d'objectius pedagògics conceptuals (*saber*) i aplicats (*saber fer*), també volem intervenir en la dimensió emocional-actitudinal de les persones participants en el curs. És a dir, es vol sensibilitzar les professionals promovent la presa de consciència de la problemàtica, la construcció de posicionaments crítics i les actituds de rebuig envers totes les formes de violència de gènere, des de les més subtils fins a les més explícites, i envers els mites racistes. Aquesta dimensió és transversal a totes les sessions i activitats del curs.

A continuació, la taula 4 mostra el quadre resum de les sessions amb els objectius conceptuals i aplicats més importants de cada sessió. El fet de donar importància a la dimensió aplicada diferencia aquesta proposta formativa d'altres d'existents. Això

respon a la detecció d'una necessitat concreta entre les professionals, en vista de la falta de formació contínua i específica en la matèria, de desenvolupar eines per aplicar en els seus contextos laborals i personals. Per aquesta mateixa raó, en la nostra experiència formativa, després d'acabar les sessions presencials, l'alumnat va posar en pràctica els coneixements adquirits dissenyant una intervenció de prevenció de les violències de gènere amb l'ajut d'una tutora¹¹ i implementant-la posteriorment en el seu context de treball.

TAULA 4: DISSENY DE LA FORMACIÓ JOVES, GÈNERE I VIOLÈNCIES. FENT NOSTRA LA PREVENCIÓ!

1. Títol sessió	2. Objectiu conceptual	3. Objectiu aplicat
<i>Apropant-nos a les arrels de les violències de gènere</i>	Entendre que les violències de gènere tenen arrels construïdes i reproduïdes socialment que s'interioritzen particularment en la infància i l'adolescència.	Desenvolupar una sensibilitat personal per a la normativitat i violències de gènere que permeti l'autorevisió de l'activitat professional.
<i>Abús, control i violència en les relacions sexoafectives entre joves</i>	Conèixer la complexitat de les violències masclistes en les relacions sexoafectives entre joves i els seus vincles amb el model d'amor romàntic.	Ser capaços d'estimular un ambient formatiu càlid que afavoreixi la detecció precoç de dinàmiques abusives i de control i el foment de relacions sanes.
<i>Diversitat sexual i de gènere i prevenció de les violències sobre joves lgbti</i>	Entendre la complexitat de les dinàmiques discriminatòries i les violències envers persones no heteronormatives, com també els seus efectes en el desenvolupament integral de les joves.	Ser capaços d'afavorir un ambient respectuós amb la diversitat sexual i de gènere que afavoreixi l'expressió lliure de les persones i la detecció de dinàmiques abusives.
<i>La prevenció de les violències de gènere com a eina fonamental per a la seva eradicació</i>	Comprendre la influència dels diferents agents socialitzadors tant per al manteniment com per a l'eradicació de les diferents expressions de les violències de gènere.	Desenvolupar una actitud creativa i motivada davant la prevenció de les diferents formes de violències de gènere en població juvenil.

Font: elaboració pròpia.

Els objectius generals presentats per a cada sessió se subdivideixen en altres de més específics que es treballaran i explicitaran en les fitxes de les activitats. Tot i així, és important recordar que, si bé els objectius estan associats a activitats específiques, sovint es barregen de manera que se'n poden treballar diversos en una mateixa activitat i en diferents sessions es pot reprendre el treball iniciat anteriorment sobre un objectiu. La temàtica tractada és complexa i no convé dividir la informació en caixes hermètiques

11 Podeu veure alguns dels treballs realitzats per l'alumnat a: <http://gapwork.cat/index.php/es/accionsform-es/materiales>. En endavant, marcarem amb el símbol . tots els materials que es poden trobar en aquest enllaç a la nostra pàgina web.

diferenciades, sinó que totes les parts estan estretament relacionades entre si. No obstant això, per tal de facilitar-ne la lectura, en cada activitat s'han seleccionat només els objectius que més directament s'hi treballen.

Com llegir les fitxes

Us presentem la proposta en quatre fitxes, una per sessió, que consten d'una introducció general i el guió d'activitats. Cada sessió té una durada aproximada de cinc hores i aconsellem replicar-les senceres seguint la seqüència d'activitats que proposa el guió, fent les adaptacions necessàries segons les necessitats del grup.

Les activitats introductòries són importants per contextualitzar, explicitar els posicionaments, explicar la metodologia i arribar a acords de funcionament amb el grup, com també per recordar el que s'ha treballat en sessions anteriors i vincular-ho amb el que es farà aquell dia. En la primera sessió és aconsellable començar amb una activitat per crear confiança i cohesió grupal.

De la mateixa manera, les cloendes de les activitats -i sobretot de les sessions- són moments rellevants per a la cura del grup després de treballar temàtiques que afecten emocionalment les participants. Cal acompanyar el grup fins al final i, en tant que sigui possible, no deixar processos emocionals oberts. Les dinàmiques corporals de confiança i suport són una bona fórmula, i també les activitats de recerca de resolucions a casos o de visibilització del potencial transformador de les educadores.

Cada activitat té un codi d'identificació. La lletra correspon a la sessió i el número a l'ordre dins de la sessió (A1, A2..., per a la sessió A; B1, B2..., per a la B, i així successivament). Hi consten: els objectius pedagògics, una descripció breu, una explicació dels passos que cal seguir, la referència als *power points* de continguts associats i als vídeos o altres materials de suport, i els elements que cal tenir en compte durant la implementació. A més, hem seleccionat una activitat rellevant de cada sessió que es presentarà extensament, de manera que es pugui replicar més fàcilment.

D'altra banda, en cada sessió hem inclòs un apartat anomenat «Materials», en el qual es poden trobar els títols dels *power points* de suport a la realització de les activitats i altres recursos d'utilitat per replicar la proposta. Hem marcat amb el símbol . tots els materials que es poden descarregar a: <http://gapwork.cat/index.php/accionsformca/materials>. A més, al final del document es pot trobar un quadre resum amb tots els materials disponibles al web.

SESSIÓ A: APROPANT-NOS A LES ARRELS DE LES VIOLÈNCIES DE GÈNERE

Associació Candela

INTRODUCCIÓ

La primera sessió introdueix els aspectes clau del sistema sexe-gènere o heteropatriarcal, per tal que es puguin entendre correctament les causes de les violències de gènere. Partint de la revisió personal de la pròpia socialització i de les creences de les persones participants, s'aborda el moment vital de l'adolescència i la joventut quant a la construcció de la identitat. La segona part de la sessió se centra en la detecció de desigualtats de gènere i violències que afecten les persones joves, com també el potencial transformador de les professionals.

Aquesta sessió inclou un contingut molt extens que proporciona el marc imprescindible per a tot el curs. Per això, es recomana utilitzar definicions senzilles, sense detenir-se en explicacions teòriques complexes, atès que per a una persona sense formació en matèria de gènere resulta molt complicat retenir tots els conceptes. En aquest sentit, és aconsellable utilitzar exemples vinculats a la realitat professional dels qui participen.

GUIÓ DE LA SESSIÓ

A1. Benvinguda a la formació (15 min)

Descripció. La introducció del curs ha de proporcionar tota la informació rellevant referent al projecte formatiu, els objectius principals, l'estructura de les sessions, horaris i calendari, i la presentació de les persones dinamitzadores.

A2. Presentació de les persones participants (15 min)

Descripció. Les participants es presenten en parelles dient-ne el nom, l'edat, el lloc de treball i les motivacions per fer el curs. A continuació, cada persona presenta davant del grup la seva parella. Aquesta dinàmica de presentació dóna peu a una primera interacció entre participants que ajuda a trencar el gel.

A3. Qüestionari *Història personal* (40 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
Revisar els models de gènere adquirits en la socialització i que afecten l'activitat professional en forma de preconcions, estereotips i falses creences.	La importància del currículum ocult i el rol com a professionals en la reproducció de mites, estereotips i altres bases de les violències de gènere.

Descripció extensa. La dinàmica facilita la reflexió sobre la història personal en qüestions de gènere. En aquest sentit, es focalitza sobre com van aprendre a ser homes o dones, la masculinitat i la feminitat, qui els va ensenyar, quins van ser els referents i, sobretot, com els afecta aquest bagatge en l'actualitat tant en la seva vida personal com professional. La dinàmica es desenvolupa de la següent manera.

1. Treball individual (10 min) a partir d'un qüestionari, amb una música agradable de fons. El qüestionari recull les preguntes següents:
  1. **A casa:** Com era la teva família? Quins valors de gènere hi havia, conscients o inconscients? (tasques domèstiques, rols, exigències...).
  2. **A l'escola:** Quins eren els teus jocs? Què passava al pati de l'escola? Quines idees transmetia el professorat? I els companys i companyes?
  3. **Durant l'adolescència:** Quins eren els teus referents en els mitjans de comunicació (televisió, música, cinema, publicitat, etc.)? Com era el teu grup d'amigues i amics? Com va ser l'inici de les teves relacions sexoafectives?
  4. **En l'actualitat:** Com creus que tot això afecta la teva vida quotidiana? I les interaccions i relacions que mantens amb la resta de persones? I el teu àmbit de treball?
2. Posada en comú en grups de tres (25 min). Cal indicar que facin atenció a les similituds/diferències en funció de si són homes o dones, edat, procedència o el tipus de família. Durant aquesta part, les persones dinamitzadores no intervenen.
3. Plenari (10 min), en què cada grup comparteix el que considera més rellevant. Les persones dinamitzadores poden intervenir amb preguntes com ara: heu trobat punts en comú?; quins models familiars heu tingut?; creieu que els missatges rebuts depenien de si éreu nois o noies?; què us ha sorprès?; com creieu que en l'actualitat tot això afecta la vostra vida i el vostre treball amb joves?; etc.

Materials.

- Qüestionari individual i bolígrafs.

Recorda. En el treball en grups petits cal indicar al començament que és necessari autoregular-se perquè totes les persones puguin intervenir. A més, cal tenir en compte que la primera pregunta, referent a la família d'origen, sol donar molt de joc i tendeix a allargar-se massa. Per això, és aconsellable recordar cada cert temps que avancin en les preguntes i que és important arribar a l'última qüestió, ja que és la més rellevant per a aquesta sessió.

És possible que les persones participants tinguin dificultats per qüestionar-se críticament, per «mullar-se». És recomanable indicar que l'activitat cobra sentit deixant de banda el discurs políticament correcte i parlant en primera persona, sense jutjar l'experiència de ningú. Com més gran sigui la capacitat d'expressar-se des d'aquest punt més interessant i profunda serà la dinàmica. En aquest sentit, és important explicitar que cada persona comparteix lliurement el que desitja.

A4. Introducció als conceptes clau a través de vídeos (40 min)

OBJECTIUS	CONTENIDOS
<p>Conèixer els elements culturals i socials en què s'originen i se sustenten les violències de gènere.</p> <p>Entendre els efectes de les normes de gènere en la construcció de la identitat en persones joves i de quina manera el gènere, per si mateix, es pot configurar com una violència.</p>	<p>Elements i funcionament del sistema sexe-gènere (sexe, gènere, estereotips i rols de gènere, socialització diferenciada, desigualtats de gènere, violències de gènere).</p> <p>Joves i construcció de la identitat. El gènere com a violència.</p>

Descripció. En aquesta activitat es vol que les persones participants puguin extreure els principals conceptes vinculats al sistema sexe-gènere i les violències de gènere, a partir d'una sèrie de fragments de pel·lícules i curts que aborden els efectes de les normes de gènere.

En la presentació de l'activitat s'indica que els quatre vídeos es projectaran seguits. S'aconsella anotar tots els conceptes relacionats amb el gènere que els suggereixin els vídeos durant el visionat. En acabar la projecció, la persona dinamitzadora recull totes les aportacions i els conceptes trobats, i hi afegeix els que faltin.

A continuació, enumerem els vídeos, així com els conceptes bàsics que hi han d'aparèixer:

- 1977 (Varela, 2007)

Conceptes: socialització de gènere, estereotips de gènere, sistema sexe-gènere, expressió de gènere, preferència sexual, norma heterosexual, lesbofòbia, homofòbia, apoderament.

- *La meva vida en rosa* (Berliner, 1997).

Com que la pel·lícula completa és massa llarga per a l'activitat, és recomanable seleccionar-ne els fragments de la trobada entre l'àvia i Ludovic, la tallada de cabells, el moment en què descobreixen que el protagonista es vesteix amb la roba de la germana de Jerome i el sopar familiar posterior.

Conceptes: expectatives de gènere, identitat de gènere, homofòbia, estereotips de gènere, rol matern / rol patern, model de masculinitat.

- *Estereotips de feminitat en les pel·lícules de Disney* (autoria i data desconegudes).

Aquest vídeo tracta els estereotips de feminitat en les pel·lícules de Disney fins a la fi dels anys noranta. S'ha de tallar en el minut 5:30, ja que a partir de llavors se centra en estereotips culturals i el racisme present a les esmentades pel·lícules.

Conceptes: socialització de gènere, model de feminitat i masculinitat, tres models de dona: la princesa, la fada i la bruixa (la bona, la mare i la mala dona).

- *Mecanografiando-me* (Darias, 2007).

Conceptes: desigualtats de gènere, inseguretat en l'espai públic, violència contra les dones, violència estructural.

Materials.

- Pissarra i retoladors.
- *1977* (Varela, 2007) <http://vimeo.com/26781224>
- *La meva vida en rosa* (Berliner, 1997).
- *Estereotips de feminitat en les pel·lícules de Disney* <https://www.youtube.com/watch?v=KO0W3gvc4dg>
- *Mecanografiando-me* (Darias, 2007) <http://www.youtube.com/watch?v=r5S89kkMysw>

A5. Explicació teòrica dels conceptes: sistema sexe-gènere (45 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
Comprendre el funcionament del sistema sexe-gènere i la seva transversalitat així com els efectes de la interseccionalitat.	Elements i funcionament del sistema sexe-gènere (sexe, gènere, estereotips i rols de gènere, socialització diferenciada, desigualtats de gènere, violències de gènere). Interseccionalitat.
Comprendre l'estructuralitat i la construcció social de les violències de gènere.	
Conèixer els elements culturals i socials en què s'originen i se sustenten les violències de gènere.	
Apropar-se a una mirada àmplia de les violències de gènere.	

Descripció. Exposició teòrica relativa als elements bàsics del sistema sexe-gènere i introducció al paradigma de les violències de gènere, tenint en compte l'àmbit professional de les persones assistents i aportant-hi exemples relacionats amb la seva activitat professional. Cal indicar que es poden fer preguntes i aportacions al llarg de l'explicació i al final es deixen 10 min per a preguntes i debat.

Els continguts es presenten en aquest ordre: sexe, gènere, sistema sexe-gènere o heteropatriarcat, estereotips i rols de gènere, desigualtats de gènere, model de l'amor romàntic, violències de gènere, el gènere com a violència. Així mateix, s'expliquen els conceptes de norma heterosexual, expressió de gènere, identitat de gènere, preferència sexual.

S'introdueixen les nocions de violència masclista, violència de gènere, violència sobre el col·lectiu LGBTI i, finalment, les violències de gènere, paradigma d'aquest projecte.

En aquest sentit, pot ser de gran utilitat relacionar el contingut de les diapositives amb els vídeos projectats anteriorment. D'altra banda, s'aconsella proporcionar a l'alumnat les diapositives que s'elaborin o altres materials de consulta perquè puguin treballar entre sessions i reforçar els conceptes.

Materials.

- Power point sessió A: *Apropar-nos a les arrels de les violències de gènere*

A6. Explicació teòrica: adolescència i violències de gènere (30 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
Entendre els efectes de les normes de gènere en la construcció de la identitat en persones joves i de quina manera el gènere, per si mateix, es pot configurar com una violència. Entendre dels efectes de l'ús del paradigma de les violències de gènere en el treball específic amb joves.	Joves i construcció de la identitat. El gènere com a violència.

Descripció. Exposició teòrica l'objecte de la qual és situar tot el que s'ha tractat en la realitat específica de les persones adolescents i joves.

Abans d'iniciar l'exposició s'indica a les persones participants que tanquin els ulls i es prenguin un parell de minuts per connectar amb la seva pròpia adolescència, la seva forma de ser, els seus interessos i preocupacions, les seves relacions i les seves emocions. D'aquesta manera, podran sentir empatia i apropar-se a la vivència de les persones joves amb qui treballen.

A continuació, es fa l'exposició sobre el moment vital de l'adolescència, la socialització de gènere masculina/femenina, l'aprenentatge afectivosexual, la pressió de les normes de gènere i les principals violències que afecten adolescents i joves.

Materials.

- Power points sessió A: Adolescències i gènere.

A7. Detecció de desigualtats (45 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
Potenciar la capacitat transformadora de les professionals que treballen amb joves.	Identificar estereotips i desigualtats en el treball amb joves i en el context professional.

Descripció. La finalitat d'aquesta activitat és que les persones participants augmentin la seva capacitat per detectar desigualtats i situacions discriminatòries en el seu àmbit laboral.

En primer lloc, treball en grups de quatre o cinc persones (20 min) per elaborar una llista de les desigualtats, situacions discriminatòries i violències basades en el gènere que detecten entre les persones joves amb qui treballen. També es pot convidar a reconèixer les situacions discriminatòries que succeeixen en l'equip professional mateix.

Els grups treballen a partir de tres preguntes: 1) què detectem?; 2) com ho detectem?; 3) per què creieu que succeeix?

A continuació, posada en comú (20 min) i anotació de totes les idees a la pissarra. La persona dinamitzadora ha de reforçar la idea d'estructuralitat de les desigualtats i les violències de gènere. En aquest sentit, cal assenyalar que mai no es tracta de fets aïllats i individuals i que com a professionals no han de treure-li gravetat amb arguments justificadors com ara «són coses de criatures», «són bromes entre joves» o «no és de debò». Igualment, cal reforçar la importància d'una bona tasca de prevenció i detecció per part de l'equip professional, la qual cosa requereix establir un vincle amb les persones joves, i generar-hi espais i canals específics.

Materials.

- Fulls en blanc, bolígrafs, pissarra i retoladors.

Recorda. La tasca de dinamització depèn del grau de profunditat i capacitat de detecció que tinguin les participants. Pot ser útil que la persona dinamitzadora esbrini amb preguntes i utilitzi exemples de la seva pròpia experiència professional.

A8. El potencial transformador de les professionals (30 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
Potenciar la capacitat transformadora de les professionals que treballen amb joves.	Habilitats transformadores.

Descripció. Amb aquesta dinàmica es vol que les persones participants acabin la sessió d'una manera positiva, reflexionant sobre el seu gran potencial transformador.

En primer lloc, es reparteixen fulls de colors de mida A5 i, amb una música agradable de fons, cada participant escriu dues o tres idees sobre allò que aporten per promoure l'equitat de gènere i que facin referència a l'actitud professional, l'escolta activa i la comunicació amb les persones joves, entre d'altres.

A continuació, en un plafó o un altre espai similar es construeix un mural amb totes les aportacions i es deixa uns minuts perquè el grup observi totes les contribucions. La persona dinamitzadora ha de remarcar el potencial transformador de les professionals i la responsabilitat que té tota persona que treballa amb joves a l'hora de transmetre valors.

Finalment, cloenda de la sessió en cercle, en el qual tant participants com persones dinamitzadores expressen breument com se senten.

Materials.

- Fulls de colors A5, retoladors o bolígrafs, cinta adhesiva i un plafó o un espai per penjar-los.

Recorda. Un final emotiu i participatiu contribueix a tancar d'una manera integradora i augmenta la motivació del grup.

SESSIÓ B: ABÚS, CONTROL I VIOLÈNCIES EN LES RELACIONS SEXOAFECTIVES ENTRE JOVES

Tamaia, viure sense violència

INTRODUCCIÓ

En la segona sessió, es continua abordant aspectes clau per entendre les causes estructurals de les violències de gènere.

En aquesta sessió es treballa la violència masclista en les relacions sexoafectives, concretament en les relacions heterosexuales entre les persones joves. Per a això, s'introdueixen conceptes com són la dinàmica de l'abús, la tipologia i el cicle de la violència que ajudin a comprendre de quina manera una jove pot veure's atrapada en una relació abusiva i quins factors la poden ajudar a sortir-se'n.

S'aborden els factors socioculturals que poden dificultar la detecció de l'abús tant per part de qui el pateix com de qui vol treballar la problemàtica. Cal incidir, per una banda, en els mites entorn de la violència masclista, especialment en la perspectiva intercultural o el tractament de la violència masclista en els mitjans de comunicació de masses i, per una altra, en la importància del model d'amor romàntic com a factor de risc per al manteniment i dificultat de detecció de conductes abusives entre la població jove.

GUIÓ DE LA SESSIÓ

B1. El paradigma de les violències de gènere per entendre les relacions sexoafectives i les seves diferències amb altres terminologies (10 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
Prendre consciència de les implicacions del llenguatge.	El llenguatge en la construcció del pensament.
Conèixer les diferents nomenclatures sobre la problemàtica.	Els diferents conceptes sobre la problemàtica.
Apropar-se a l'estructuralitat de la violència a través d'una mirada àmplia i complexa.	Els possibles riscos de reducció, minimització de l'ús indiferent de conceptes.
	Estructuralitat de la violència. Visibilització de l'heteropatriarcat com a marc contextual del problema.

Descripció. La finalitat d'aquesta activitat és acompanyar l'alumnat en la reflexió sobre la importància de l'ús del llenguatge en la construcció del pensament.

Una explicació teòrica breu que aporti les claus per comprendre el que implica la utilització d'uns conceptes en comptes d'uns altres. Recorregut per les nomenclatures més utilitzades (violència de gènere, violència contra les dones, violències de gènere i violència masclista en les relacions sexoafectives) amb la finalitat de donar compte de l'abast de cadascuna de les expressions. Tot això permet que l'alumnat pugui situar la problemàtica i prendre consciència de com l'ús indiferent d'aquests conceptes pot portar-nos a errors i confusions i, per tant, a una possible minimització/reducció o invisibilització de la problemàtica.

Materials.

- Power points sessió B, diapositives 1 i 2: *Violència en les relacions sexoafectives heterosexuales*.

Recorda. És important oferir a l'alumnat exemples quotidians que facin visibles de manera clara les implicacions del llenguatge. Amb aquest fi, el llenguatge sexista que es manifesta a través de frases fetes o expressions (com ara «quin cony de pel·lícula») pot resultar útil i representatiu. A través d'aquests exemples, l'alumnat el pot identificar fàcilment i és possible assolir l'objectiu proposat.

B2. Els mites entorn de la violència masclista en les relacions sexoafectives heterosexuales. El tractament en els mitjans de comunicació (25 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
<p>Trencar els mites sobre violència masclista, amb una atenció especial en la perspectiva intercultural.</p> <p>Apropar-se al paper dels mitjans de comunicació com a creadors de discursos i representacions sobre la problemàtica.</p> <p>Desenvolupar una mirada crítica i global respecte a les causes de la violència masclista i els agents implicats.</p> <p>Identificar praxis bones i dolentes en l'abordatge de la violència en el treball periodístic.</p> <p>Identificar factors clau per tenir en compte en la informació i difusió de la problemàtica.</p>	<p>Els mitjans de comunicació i el seu paper com a agents socialitzadors: la responsabilitat en la reproducció o eradicació de la violència masclista.</p> <p>La representació de la violència masclista a través d'aquests dispositius: construcció de representacions sobre la problemàtica. Els efectes en la població destinatària.</p> <p>Interseccionalitat.</p>

Descripció. Aquesta activitat vol apropar l'alumnat a la importància i responsabilitat que tenen els mitjans de comunicació en la reproducció, legitimació o eradicació de la problemàtica. Donar compte de com, per mitjà del tractament, es poden construir discursos legitimadors de determinades conductes, mostrar impunitat o, per contra, denunciar i penalitzar els actes abusius. És a dir, donar compte dels possibles obstacles per dimensionar la problemàtica.

Per a això, la proposta és fer un treball en grup en què l'alumnat pugui reflexionar a partir de la lectura de diverses notícies periodístiques, seleccionades prèviament, que relatin casos de violència.

Es disposarà de diverses notícies i es dividirà l'aula en grups perquè les analitzin amb el suport d'un guió elaborat prèviament que faciliti l'anàlisi de contingut i forma del relat. A partir d'aquest guió, l'alumnat se centra en qüestions com ara:

- Informació transmesa: quin tipus d'informació s'omet?; hi ha una relació causa-efecte en el relat?; es tracta d'un esdeveniment puntual?
- Protagonistes: informació rellevant de cada persona. Quines expressions s'utilitzen en els titulars?; s'informa de conseqüències (penals)?

Posteriorment, es fa una posada en comú i s'introdueixen les conseqüències que cada (dolenta/bona) praxi periodística pot tenir en la població general i en les persones (i el seu entorn) que estiguin passant per una relació abusiva.

El treball de reflexió en grups petits possibilita l'obertura d'idees noves i crea la necessitat d'argumentar el posicionament personal, de manera que fa visible com es creu que funciona la violència masclista en la parella heterosexual i quin concepte es té, d'aquesta violència i de les persones implicades.

Materials.

- ✦ Folis i bolígrafs per treballar en grups petits.
- ✦ Power point sessió B, diapositiva 3: *Violència en les relacions sexoafectives heterosexuales*.
- ✦ Possible selecció de notícies:
  - ✦ «Absolen un home del delictes de maltractaments perquè agafar del cabell la seva parella no és “humiliant”»; <http://www.europapress.es/nacional/noticia-absuelven-hombre-delito-malos-tratos-porque-coger-pelo-pareja-no-humillante-20130728134534.html>
  - ✦ «Commoció a Tàrraga per la mort d'una menor de 14 anys a mans del seu exnòvio de 18»; <http://www.elperiodico.cat/ca/noticias/successos-i-tribunals/jove-anys-mata-una-nena-tarrega-2727650>

Recorda. Per poder treballar tenint en compte una mirada àmplia i incloure la perspectiva intercultural, s'han de seleccionar notícies que relatin casos de violència que mostrin diversitat. És a dir, que les persones implicades (incloent-hi operadors jurídics, si n'hi ha) vinguin de diferents comunitats, estiguin compresos en diferents franges d'edat, llocs de residència, etc. Això ens ajudarà en el treball de desmitificació de la violència.

Per a això, s'ha de tenir molt clar quins són els principals mites, expressar missatges concrets i evitar caure en l'anècdota. S'ha de fer un treball personal previ.

B3. Els mites entorn de la violència masclista en les relacions sexoafectives heterosexuales: una revisió personal (35 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
Trencar els mites sobre violència masclista amb una atenció especial en la perspectiva intercultural.	Mites i falses creences entorn de la problemàtica. La funció social dels mites.
Conèixer les nostres pròpies falses creences i l'impacte que tenen en la identificació i detecció d'una relació abusiva.	Introducció a la dinàmica de la violència, funcionament i efectes que produeixen.
Donar compte del grau de responsabilitat del conjunt de la ciutadania en l'eradicació de la problemàtica.	Agents implicats en la problemàtica. No és un fet individual. Interseccionalitat.
Desenvolupar una mirada crítica i global respecte a les causes de la violència masclista i els agents implicats.	
Apropar-se a l'estructuralitat de la violència a través d'una mirada àmplia i complexa.	

Descripció. Aquesta dinàmica permet fer un treball personal sobre les creences pròpies i fer visible la relació que tenen amb una estructura patriarcal, i que, per tant, es poden estar repetint patrons i reproduint missatges que legitimen la violència.

Cal recordar aquí, a tall de conclusió, la idea que la violència masclista en les relacions sexoafectives no és un problema individual sinó una problemàtica social. Per a mantenir-la calen discursos que responsabilitzin les dones del que està succeint i desresponsabilitzin els qui exerceixen aquesta violència.

La dinàmica es desenvolupa de la manera següent:

- Es planteja una dinàmica que es basa a oferir una sèrie d'afirmacions sobre les creences entorn de la violència masclista en la parella heterosexual, les noies que la pateixen i els nois que l'exerceixen. La consigna és que, de manera individual, les persones participants han d'apuntar quines consideren que són certes.
- Posteriorment, aquestes afirmacions es posen en comú i les formadores van introduint el contingut teòric relatiu a cada afirmació. El nostre paper és acompanyar en el procés de desmitificació.

Totes les frases que hi apareixen reflecteixen les falses creences entorn de la problemàtica, cosa que no es revela fins al final de la dinàmica.

A continuació, s'exposen alguns dels arguments que poden ser útils en el procés d'acompanyament. Es pot trobar la llista d'afirmacions enllaçada a la secció de materials.

La violència masclista en la parella...

- «És el resultat de consum de drogues o de gent malalta.»
- «Es dóna en situacions de crisi o en gent amb precarietat econòmica.»

Ambdues afirmacions justifiquen la violència. Recórrer a factors socioeconòmics és molt freqüent. S'ha de tenir en compte diverses qüestions: els col·lectius més desfavorits poden ser els més visibles perquè són persones que utilitzen serveis públics (es poden veure estadístiques dels serveis públics). Els col·lectius pertanyents a classes altes no freqüenten aquests espais, sinó que recorren a l'àmbit privat. No hi ha un perfil ni de família ni de persona que sofreixi o pateixi situacions de violència masclista. Aquesta violència té a veure amb un sistema desigual entre homes i dones que facilita l'abús de poder en les relacions sexoafectives. D'altra banda, cal remarcar que en tot cas aquests factors serien de risc, però no causants de la violència. N'és un exemple el fet que la violència es manifesta independentment de l'existència d'aquests factors, i també que fins i tot quan aquests factors desapareixen (estar aturat, consum d'estupefaents, etc.) la violència roman.

- «No només els homes exerceixen violència, les dones també agredeixen els homes.»

És, potser, un dels més presents. Es tracta d'un intent de reduir/minimitzar la violència estructural que pateixen les dones, amb una afirmació que, a més, influeix en la percepció del problema a escala social. Així deixa de ser un problema social i esdevé un assumpte individual. De la mateixa manera que la idea que els homes exerceixen violència física i les dones psicològica és una falsa creença, ja que la segona és el camp de cultiu de totes les altres expressions. És a dir, sense la violència psicològica els altres tipus de violència no poden ser presents.

La violència masclista es repeteix en el temps amb efectes molt perjudicials per a qui la sofreix i, a causa de la socialització diferenciada, les dones tenen un risc de patir-la molt més alt i els homes d'exercir-la. Això no descarta altres tipus de violència, com ara la que els homes sofreixen a les mans d'altres homes.

Les noies que pateixen violència...

- «Són passives, submises, dependents, no volen deixar la relació...»

Aquestes no són característiques que permetin veure el perfil de les noies que estan en situacions de violència, tot això són efectes de la violència continuada al llarg del temps. Aquesta argumentació es pot entendre millor si es té en compte el cicle de la violència i com la confusió fa que una noia es quedi atrapada en la relació de violència.

És interessant detenir-se a analitzar quins són els mites més freqüents, observar les tendències que romanen en el temps i la seva relació directa amb el context on s'emmarquen. Aquest punt es refereix a aquells que culpen les dones per la violència que reben i les responsabilitzen de l'abús.

Els nois que exerceixen violència...

A diferència dels principals mites sobre les dones que viuen o han viscut relacions d'abusos, que les culpabilitzen i les responsabilitzen del que ha passat, en els mites més freqüents entorn dels homes succeeix tot el contrari. Desresponsabilitzen els homes buscant factors que externalitzin l'anàlisi de la causa de la violència que exerceixen. O es recorre al consum d'alcohol, la pèrdua de treball, la falta de recursos econòmics com a explicació. O se'ls patologitza.

- «Perden el control amb facilitat. Són impulsius.»
- «No saben comunicar-se d'una altra manera. No saben parlar. No són persones afectuoses.»

Aquests mites mostren la imatge que socialment es té d'un home que exerceix el maltractament. La realitat dista molt d'aquesta imatge, i, per tant, aquestes idees fan que moltes vegades no es pugui detectar qui exerceix l'abús. L'exercici de la violència masclista no és una cosa puntual i descontrolada, sinó que es dona envers una persona concreta i en un espai i uns moments concrets. Això parla del control de la situació. Igualment, la majoria d'aquests homes tenen habilitats comunicatives més que demostrades de fet, irreprotxables i molt correctes (el que és la «doble façana»). L'abús psicològic i la manipulació —base de la violència en la parella— requereixen autocontrol i habilitat emocional. Aquestes persones poden ser sorprenentment afectuoses i convincents per evitar l'abandonament de qui agredeixen.

- «Han tingut una infantesa difícil.»

No totes les persones que han viscut violència familiar acaben reproduint els mateixos patrons; de fet, es pot trobar qui pateix violència en la parella i en la família de la qual no hi va haver violència explícita, més enllà de les desigualtats que moltes de les persones poden detectar en les nostres famílies. Hi ha experiències d'homes que, després d'haver patit violència, decideixen responsabilitzar-se'n i treballar perquè això no els succeeixi a ells. L'entorn social sempre ajuda en les ocasions en les quals la violència es pot anomenar, se'n pot parlar i detectar, atès que ser-ne conscients ens fa responsables de l'ús, o no, que en fem.

Com a cloenda d'aquesta dinàmica, es dona espai a la reflexió dels efectes que tenen els mites en la intervenció, és a dir, de com afecten aquestes falses creences en el treball amb persones que estan patint l'abús.

Materials.

- Pissarra, paper i bolígrafs.
- Power points sessió B, diapositives 4 a 8: *Violència en les relacions sexoafectives heterosexuales*.

Recorda. Aquest treball personal pot connectar amb qüestions emocionals de l'alumnat i fins i tot amb experiències viscudes. Per acompanyar la desmitificació, es recomana tenir preparats els arguments necessaris, deixar l'espai perquè es puguin expressar i utilitzar els seus propis exemples. La temàtica de la violència genera moltes resistències en l'alumnat ja que és un tema que xoca directament amb la manera com ens construïm. Davant possibles identificacions per part de l'alumnat recomanem donar l'espai necessari però alhora tenir una actitud de cura i de respecte perquè la persona no se senti exposada. Que hi hagi més d'una persona ajuda a acompanyar emocionalment en un altre espai, si escau.

B4. L'amor romàntic i la seva vinculació amb la violència masculista en les relacions sexoafectives: la pràctica d'escriptura (20 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
Comprendre els vincles entre el model d'amor romàntic i la dinàmica de les violències masculistes en les relacions sexoafectives.	L'amor romàntic com a concepte fonamental de l'imaginari d'Occident.
Revisar les nostres pròpies creences sobre el model d'amor romàntic i l'impacte que tenen en les nostres vides.	Principals preceptes sobre aquest model d'amor.
Identificar els riscos que comporta aquest model.	Els riscos del model: la seva vinculació amb la violència.
Apropar-se a l'estructuralitat de la violència a través d'una mirada àmplia i complexa.	

Descripció. En aquesta activitat es vol que l'alumnat es detingui per fer una revisió personal sobre la integració del model d'amor romàntic des d'un treball lúdic i vivencial.

Es fa la proposta de «jugar a fer poesia», de manera que es convida l'alumnat a fer metàfores que defineixin l'amor mitjançant comparacions; és a dir, «l'amor per a mi és...», «l'amor és com...». Aquest plantejament permet que es manifestin les creences sobre aquest model d'amor d'una manera poc conscient. Es convida l'alumnat a fer aquest «joc» de manera individual i compartir-lo, posteriorment, amb la resta. A partir de les seves afirmacions, s'aniran introduint els principals preceptes del model d'amor romàntic que permetin endinsar-se en la temàtica a partir d'una dinàmica vivencial.

Materials.

- Folis, bolígrafs per al treball individual i pissarra per a la posada en comú.
- Power points sessió B, diapositives 9 i 10: *Violència en les relacions sexoafectives heterosexuales.*

Recorda. És important iniciar aquesta dinàmica amb un toc distès que permeti entrar en el «joc de fer poesia». Per a això, també és important aclarir des del principi que compartir-lo serà voluntari i que, perquè l'objectiu de la dinàmica pugui desenvolupar-se, s'ha de deixar de banda la racionalitat i el que és políticament correcte.

B5. L'amor romàntic i la seva vinculació amb la violència masculista en les relacions sexoafectives: desmitificació de mites i models (20 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
Comprendre els vincles entre el model d'amor romàntic i la dinàmica de les violències masculistes en les relacions sexoafectives.	L'amor romàntic com a concepte fonamental de l'imaginari d'Occident.
Identificar els riscos que comporta aquest model.	Principals preceptes sobre aquest model d'amor.
Apropar-se a l'estructuralitat de la violència a través d'una mirada àmplia i complexa.	Els riscos del model: la seva vinculació amb la violència.

Descripció. En aquesta ocasió, s'utilitza material audiovisual a partir del qual es reflexiona sobre els preceptes i mites del model d'amor i la seva vinculació amb la violència. L'objectiu és fer visible la difusió normalitzada d'aquests missatges per part de determinats dispositius. Aquesta vegada, s'opta per la cinematografia, un dispositiu de consum de masses i amb una forta presència en les nostres vides.

Podem utilitzar fragments d'alguna pel·lícula, com, per exemple, *3 metros sobre el cielo* (González Molina, 2010). Abans del visionat es demana a les persones participants que intentin extreure de les imatges mites de l'amor romàntic. En acabar, es comparteix allò que hagin detectat. A partir d'aquestes aportacions es comença a introduir l'explicació teòrica relativa a la vinculació entre l'amor romàntic i les relacions abusives, posant de manifest que aquest model d'amor pot suposar un dels principals factors de risc en les relacions abusives.

Materials.

- Folis, bolígrafs, pissarra per a la posada en comú i introducció teòrica.

- Power points sessió B, diapositives 11 i 12: *Violència en les relacions sexoafectives heterosexuales*.
- *3 metros sobre el cielo* (González Molina, 2010).

B6. El cicle de la violència (45 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
Conèixer com es manifesta la violència en la joventut, amb una atenció especial a noves expressions de l'abús. Comprendre el funcionament de la violència, la seva instauració i reproducció. Apropar-se als efectes que genera l'abús tant sobre qui l'exerceix com sobre qui el pateix. Trencar els mites sobre violència masculista amb una atenció especial a la perspectiva intercultural.	El cicle de la violència. Instauració, fases i repetició en el temps. Funcionament. Efectes per a les persones implicades com a part del funcionament.

Descripció. La finalitat d'aquesta dinàmica és que les persones participants puguin comprendre la subtileza de l'abús, els possibles obstacles per identificar i detectar la situació, i quins són els factors que poden facilitar sortir-se'n. Per a això, es treballa amb un cas pràctic (la descripció d'una dinàmica de relació abusiva entre persones joves) en què es fa visible la subtileza de la instauració de la violència relacionant cada moment de la relació amb l'efecte que genera en les persones implicades.

Es divideix l'aula en grups petits perquè puguin reflexionar de manera conjunta sobre el que succeeix en aquesta relació i, posteriorment, es fa la posada en comú.

Aquesta dinàmica es clou amb l'explicació teòrica del cicle de la violència i els seus efectes.

Materials.

- Power point sessió B, diapositiva 13: *Violència en les relacions sexoafectives heterosexuales*.

B7. Tipologia dels abusos (30 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
<p>Conèixer diferents tipus de violència masculista en les relacions sexoafectives.</p> <p>Conèixer com es manifesta la violència en la joventut, amb una atenció especial a noves expressions de l'abús.</p> <p>Apropar-se als efectes que genera l'abús tant sobre qui l'exerceix com sobre qui el pateix.</p> <p>Trencar els mites sobre violència masculista amb una atenció especial a la perspectiva intercultural.</p>	<p>Tipologia dels abusos.</p> <p>Efectes en cada una de les seves manifestacions.</p> <p>Expressions de l'abús mitjançant les noves tecnologies.</p>

Descripció. El propòsit d'aquesta activitat és oferir eines per detectar l'abús, per a la qual cosa cal conèixer-lo, saber com es manifesta. Apropar-se a exemples quotidians permet la identificació primerenca, una funció clau quan volem abordar l'abús.

Es realitza de manera dinàmica una pluja d'idees sobre allò que ja coneixen respecte els tipus d'abusos i es van ampliant possibilitats i expressions dins de la tipologia d'abusos. Finalment, es fa un visionat d'audiovisuals que facilitin abordar l'abús mitjançant les noves tecnologies.

Materials.

- Pissarra o paperògraf.
- *Vinculà't: Materials per treballar amb dones maltractades* (Tamaia, 2002).
- Curt sobre *whatsapps* i les parelles (Caballero, 2012). <http://www.youtube.com/watch?v=D5zaF61DeJQ>

B8. Indicadors per a la detecció (20 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
<p>Conèixer diferents tipus de violència masculista en les relacions sexoafectives, i també els seus efectes.</p> <p>Conèixer com es manifesta la violència en la joventut, amb una atenció especial a noves expressions de l'abús.</p> <p>Apropar-se a les estratègies i conductes de qui exerceix l'abús i a les respostes de qui el pateix.</p>	<p>Dinàmiques abusives.</p> <p>Estratègies de l'abusador. Efectes sobre qui el pateix.</p> <p>Cicle de la violència.</p> <p>Tipologia d'abusos.</p>

Descripció. Aquesta activitat vol familiaritzar les persones participants amb les dinàmiques abusives mitjançant exemples clars i quotidians en què quedin reflectits tant la conducta i l'estratègia de qui exerceix l'abús com l'efecte que produeix sobre qui el pateix. Aprofundir en la comprensió de les relacions abusives en el pla sexoafectiu per tal de dotar d'eines per a la detecció, identificació i intervenció.

La dinàmica es desenvolupa en un espai de debat conjunt. A través de les participacions i amb el suport del material que s'especifica més avall, es coneix com funcionen les dinàmiques abusives i s'aclareixen les fases més rellevants del cicle de la violència; és a dir, des que comença a aparèixer fins a la seva instauració.

Materials.

- Power points sessió B, diapositives 14 a 17: *Violència en les relacions sexoafectives heterosexuales.*

B9. Dinàmica de cloenda (10 min)

Descripció. Aquesta dinàmica vol ser un espai de cura per a les persones que estan abordant la violència. El treball des del cos ajuda a eliminar tensions i que la cloenda de la sessió permeti anar baixant la intensitat progressivament.

La idea és generar un espai de treball corporal on poder realitzar una connexió entre allò emocional i allò físic. És a dir, entre el que el nostre cos ens mostra i com ens sentim. Durant la sessió pot ser que algunes persones s'hagin sentit identificades amb situacions que s'han tractat. Per tant, tenint en compte la temàtica, una bona opció és realitzar un treball corporal de suport.

Recorda. S'ha de tenir una atenció especial a la cura, facilitar l'espai necessari per si alguna de les persones participants vol expressar alguna cosa i, d'altra banda, posar atenció perquè no quedin gaire exposades. Es tracta d'un treball des de l'empatia, l'assertivitat i el respecte.

SESSIÓ C: Diversitat sexual i de gènere i prevenció de les violències sobre joves LGBTI

Associació Candela

INTRODUCCIÓ

Aquesta sessió aborda la diversitat sexual i de gènere, i també les violències específiques que pateixen les persones LGBTI. Com que es tracta d'una realitat poc coneguda per moltes professionals, cal aturar-se per desmuntar prejudicis i falses creences sobre les persones lesbianes, gais, bisexuals, trans i intersexuals. Així mateix, es pot aprofundir en la construcció social de la sexualitat i la identitat, la història del moviment LGBTI, els canvis legislatius que s'han aconseguit i els principals reptes pendents. Tot això, aplicant una mirada positiva sobre la diversitat i evitant qualsevol plantejament victimitzador. En vista de les dificultats que manifesten les professionals per referir-se quotidianament a la diversitat sexual i de gènere, és aconsellable dedicar el temps necessari a aclarir conceptes per tal de facilitar-ne el bon ús.

La segona part de la sessió se centra en la discriminació que pateixen les persones LGBTI i, en concret, l'assetjament LGBTIfòbic en el sistema educatiu, una realitat molt estesa per a la qual avui dia encara no hi ha prou sensibilització ni té prou visibilitat. Per concloure, l'alumnat posarà en pràctica el que s'ha après en la resolució de casos concrets.

GUIÓ DE LA SESSIÓ

C1. Benvinguda i presentació de la sessió (10 min)

Descripció. La introducció vol emmarcar la sessió, i per a això cal fer referència a la noció d'heteronormativitat i violències de gènere de la primera sessió. Igualment, és

important remarcar que es tracta d'una sessió amb una càrrega emocional alta, per la qual cosa cal que hi hagi implicació individual i participació en primera persona, sempre des del respecte, sense jutjar les opinions i les experiències dels altres.

C2. Construint estereotips (45 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
Revisar els nostres propis prejudicis i falses creences sobre la diversitat sexual, les minories sexuals i la LGBTIfòbia.	Estereotips, prejudicis, discriminacions.

Descripció. Amb aquesta activitat es vol revelar els estereotips associats a les persones LGBTI, així com la invisibilitat d'algunes identitats (lesbianes, nois trans). D'altra banda, s'aborda la discriminació l'origen de la qual rau en els estereotips i prejudicis.

En primer lloc, es divideix les participants en dos grups. A cada grup se li assigna una caixa o recipient amb papers plegats que contenen les etiquetes següents: homosexual, transsexual, lesbiana, heterosexual, bisexual. S'hi poden afegir més etiquetes amb altres estereotips presents en la societat, de manera que es puguin fer paral·lelismes.

Quan la persona dinamitzadora marca l'inici, la primera persona de cada grup treu un paper i intenta fer-ne una representació en el mínim de temps possible. No pot utilitzar cap altra persona ni emetre sons, ha de representar-lo en solitari i a través de la mímica. Cada persona té dues oportunitats, és a dir, en cas que no sàpiga representar un paper, pot retornar-lo a la caixa i agafar-ne un altre diferent. Una vegada encertat un rol, el paper es deixa fora de la caixa, que es passa a la persona del costat. Guanya l'equip que encerta abans totes les etiquetes (15 min).

A continuació, es fa la posada en comú dels gestos que han utilitzat per descriure un col·lectiu. La reflexió va encaminada a assenyalar la diversitat dins de cada col·lectiu, els estereotips de gènere, cultural i sobre les persones LGBTI.

En segon lloc, es divideix l'alumnat en quatre grups, cada un dels quals ha de fer una llista d'idees i creences que s'associen a: 1) gais; 2) lesbianes; 3) dones trans; 4) homes trans i persones bisexuals. Posteriorment, en plenari (20 min), se'n fa la posada en comú. Finalment, es completen les llistes amb les diapositives dels principals estereotips sobre les persones LGBTI i les relatives a l'origen de la discriminació (10 min).

Materials.

- Etiquetes per a la dinàmica de la mímica.
- Dues caixes o recipients.
- Folis i bolígrafs per al treball en grups petits.
- Power points sessió C: *Estereotips i prejudicis sobre el col·lectiu LGBTI.*

Recorda. En la dinàmica de la mímica no s’han de revelar tots els estereotips, sinó que únicament cal recollir els que s’han utilitzat per descriure els diversos col·lectius, reforçant la idea de diversitat dins de cada grup.

Quant al treball en grups petits per elaborar la llista d’estereotips, es recomana esperar que hagin parlat tots els grups. Després s’afegeix el que falti amb les diapositives, centrant-se en els aspectes que no han sorgit o que poden ser ampliat.

C3. Exposició teòrica: realitat de les persones LGBTI (45 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
<p>Conèixer els drets de les persones LGBTI i les limitacions de la legislació actual.</p> <p>Desenvolupar una actitud positiva envers la diversitat sexual i de gènere.</p> <p>Entendre com és la vivència de les joves LGBTI en un ambient hostil.</p>	<p>Aclarint conceptes: preferència sexual, identitats de gènere, etc.</p> <p>Evolució dels drets de les persones lesbianes, gais, bisexuals, trans i intersexuals.</p> <p>Marc normatiu.</p> <p>Discriminació i LGBTIfòbia. Reptes actuals.</p> <p>Dificultats que troben les joves en experimentar un desig sexual o una expressió de gènere no normativa i estigmatitzada.</p> <p>Estratègies per desenvolupar un ambient formatiu respectuós amb les preferències sexuals i els trànsits entre gèneres, i segur per a les persones LGBTI.</p>

Descripció. Exposició teòrica relativa a la construcció social de la sexualitat, la norma heterosexual, la terminologia sobre la diversitat sexual i de gènere, el moviment LGBTI a l’Estat espanyol i els canvis legislatius protagonitzats, i els reptes actuals.

La segona part de l’exposició se centra en la vivència de les persones adolescents LGBTI, l’abordatge de la diversitat sexual i de gènere en el sistema educatiu i per part de les professionals de joventut i les famílies.

Materials.

- ✦ Power points sessió C: *Realitat LGBTI*.

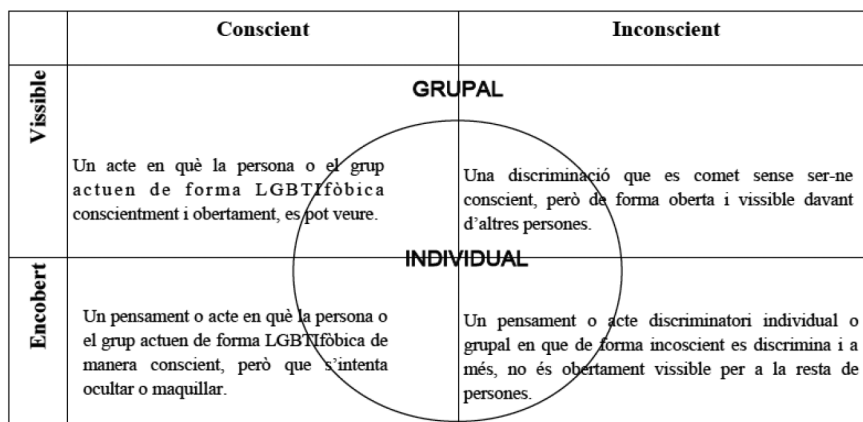
C4. Dinàmica *El punt de mira* (50 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
Revisar els nostres propis prejudicis i falses creences sobre la diversitat sexual, les minories sexuals i la LGBTIfòbia.	Discriminació i LGBTIfòbia.

Descripció. Aquesta dinàmica proposa una revisió profunda a escala micro de les pròpies creences, pensaments, actituds i comportaments discriminatoris cap a persones LGTBI o cap a la diversitat sexual i de gènere. Aquestes discriminacions formen part d'un fenomen complex que pot prendre formes molt diverses. Per exemple, la discriminació es pot fer individualment o grupal, conscientment o inconscient i de forma visible o encoberta.

Per tal d'analitzar diferents exemples de discriminacions, utilitzem un quadre dividit en quatre quadrants (en vertical: els àmbits visible i encobert; en horitzontal: el conscient i l'inconscient) de manera que es combinin entre si. A més, hi ha una tercera dimensió, representada amb un cercle al mig del quadrant que separa les discriminacions individuals (dins del cercle) i les grupals (fora del cercle). Si bé, és cert, que podríem afegir un altre cercle per incloure les discriminacions estructurals, ho deixem de banda en aquesta activitat ja que pretenem que les participants posin exemples propis.

IL·LUSTRACIÓ 9. -

Font: elaboració pròpia.

En grups de cinc o sis persones, s'anoten els pensaments, comentaris, actituds i actes de discriminació que hagin protagonitzat sobre persones LGTBI o sobre la homo/trans/intersexualitat al llarg de la seva vida o que hagin succeït en el seu entorn proper.

A continuació, s'ha de col·locar cada exemple en el quadrant correcte, dins del cercle si és individual i fora si és grupal.

S'aconsella explicar als grups que allò important en l'exercici no és la col·locació correcta en el quadrant, sinó la participació a l'hora d'exposar exemples propis i els debats sorgits per intentar situar-los a la diana.

Finalment, en plenari, cada grup exposa la seva llista i la persona dinamitzadora conclou que el canvi es pot donar quan fem conscients totes aquelles discriminacions que eren inconscients, com estem fent gràcies a aquest exercici. A més és important també fer visibles davant del grup les discriminacions que s'han dut a terme de forma encoberta o maquillada.

Materials.

- Quadre *El punt de mira* i bolígrafs.

Recorda. Aquesta activitat s'ha de fer en un clima de respecte i confiança, sense judicis. D'aquesta manera, les persones participants poden obrir-se i reconèixer accions de discriminació pròpies o del seu entorn pròxim, adquirir-ne més consciència i prendre responsabilitat per eradicar-les en el futur. Per això, és important, després de cada intervenció, agrair el fet d'obrir-se i el valor de parlar en primera persona assumint el risc de mostrar-se davant del grup i emfatitzar que totes les persones tenim aspectes sobre els quals cal reflexionar i que es poden millorar.

D'altra banda, cal tenir en compte que no tot l'alumnat és heterosexual, de manera que el punt de partida és diferent i algunes de participants poden haver sofert les discriminacions de què es tracta. Per això, es pot fer esment d'aquest fet abans d'iniciar l'exercici i remarcar el clima de respecte que hi ha d'haver.

C5. Assetjament escolar LGBTIfòbic: detecció i intervenció (1 h 10 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
Entendre com és la vivència de les joves LGBTI en un ambient hostil. Aprofundir en el coneixement de l'assetjament homo-lesbo-transfòbic i l'especificitat dels abusos contra les joves LGBTI. Saber detectar actituds i pràctiques d'invisibilització, agressió i assetjament lesbo-homo-transfòbiques i derivar-les correctament en cas necessari Desenvolupar una actitud positiva envers la diversitat sexual i de gènere.	Vulnerabilitat de les joves LGBTI: Assetjament lesbo-homo-transfòbic. Estudis, estadístiques i invisibilitat. Tipologia dels abusos. Actors implicats (agressor/a, testimonis, víctima). Efectes de l'assetjament. Com detectar l'assetjament LGBTIfòbic. Pautes per a la intervenció.

Descripció. Aquesta activitat vol sensibilitzar sobre la problemàtica de l'assetjament LGBTIfòbic i la gravetat d'aquest fenomen, al qual s'ha prestat poca atenció, i també dotar-ne d'eines i claus per a la prevenció i intervenció.

Per començar, es projecta un vídeo subtítulat d'alta càrrega emocional en el qual un adolescent nord-americà explica la seva dura vivència com a víctima d'assetjament escolar homofòbic a través de targetes escrites.

A continuació, sobre un torn (10 min) perquè les persones que vulguin fer-ho comentin com se senten després de veure el vídeo. La persona dinamitzadora ha de conduir aquest intercanvi amb suavitat i donant temps als silencis i al ritme del grup, ja que aquest vídeo sol afectar profundament.

En segon lloc, es fa una exposició teòrica sobre l'assetjament escolar LGBTIfòbic (45 min), explicant-ne les característiques, principals víctimes, conseqüències, estadístiques i estudis, el paper del professorat, professionals i famílies. Al final, es deixen uns minuts perquè l'alumnat faci preguntes o aportacions.

Finalment, es projecta un vídeo de la campanya internacional *It gets better*, en què persones adultes LGBTI llancen un missatge de suport a adolescents LGBTI que pateixen assetjament LGBTIfòbic que estan en risc de suïcidi. Aquesta campanya va ser ideada als EUA, i mostra una imatge positiva del fet homosexual i les oportunitats que hi ha una vegada s'acaba l'institut. Salvant les diferències respecte al context nord-americà, el vídeo és una mostra emotiva i apoderadora, que posa en relleu la importància de tenir referents positius LGBTI. En acabar, es deixen uns minuts per comentar el sentir de les participants (15 min).

Materials audiovisuals.

- *What's going on* (Mowry, 2011) <https://www.youtube.com/watch?v=TdkNn3Ei-Lg>
- *It gets better* (Pixar Animation Studios, 2010) <https://www.youtube.com/watch?v=rvpL-hBb4SM>

Recorda. Abans de visionar el primer material audiovisual, cal fer l'advertiment que és un vídeo dur, però que el jove que apareix es troba bé en l'actualitat. En acabar el vídeo, també s'ha d'explicar que aquest noi va rebre nombroses mostres de suport en forma de vídeos, que es poden consultar a internet. D'altra banda, és possible que a algunes persones els afecti, per la seva pròpia història personal, i necessitin més atenció i contenció. Per això, ha de deixar-se el temps que sigui necessari perquè expressin els seus sentiments i explicar-los que després es veurà un altre vídeo en clau positiva i optimista.

C6. Casos pràctics (50 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
<p>Entendre com és la vivència de les joves LGBTI en un ambient hostil.</p> <p>Aprofundir en el coneixement de l'assetjament homo-lesbo-transfòbic i l'especificitat dels abusos contra les joves LGBTI.</p> <p>Saber detectar actituds i pràctiques d'invisibilització, agressió i assetjament lesbo-homofòbic i derivar-les correctament si es cau.</p> <p>Promoure un ambient educatiu segur per a les joves LGBTI.</p>	<p>Com detectar l'assetjament LGBTIfòbic. Pautes per a la intervenció.</p> <p>Estratègies per desenvolupar un ambient formatiu respectuós amb les preferències sexuals i els trànsits entre gèneres, i segur per a les persones LGBTI.</p>

Descripció. L'objecte d'aquesta activitat és que les professionals puguin aplicar en el seu treball amb joves el coneixement adquirit.

Per a això, es fan grups de cinc o sis persones i a cada grup se li lliura un cas pràctic diferent. El grup discuteix sobre la situació plantejada i elabora propostes d'intervenció i prevenció (20 min). Posteriorment, en plenari (30 min), cada grup llegeix el seu cas i exposa la seva proposta d'actuació que és completada per la persona dinamitzadora i pels altres grups.

Els casos pràctics han de tractar una forma d'assetjament (comentaris, insults, amenaces, aïllament, ridiculització, etc.) que poden patir joves LGBTI, amb diferents condicionants (coneixement o desconeixement de la família, existència o absència d'amistats, actitud conscient o permissiva de l'equip professional, etc.).

Materials.

- Tres o quatre casos pràctics i bolígrafs.

Recorda. Els casos han d'estar vinculats a l'exercici professional de les participants, i per això és recomanable adaptar-los al perfil.

C7. Cloenda de la sessió (15 min)

Descripció. La cloenda de la sessió facilita l'assimilació del que s'ha tractat i que les participants no s'en vagin amb un procés emocional obert. La dinàmica, en la qual participen també les persones dinamitzadores, consisteix a col·locar-se en cercle dempeus posant la mà dreta a la zona alta de l'esquena de la persona que es té a la dreta, i la mà esquerra a la zona baixa de l'esquena de la persona que es té a l'esquerra. Quan tothom està en contacte i entrelaçades, s'indica que tanquin els ulls i es condueix una

respiració, parlant de forma pausada sobre el que s'ha tractat durant la sessió, reforçant la motivació i el compromís per acompanyar les adolescents LGBTI, com també sobre la importància del treball en xarxa i la necessitat de suport de les professionals.

SESSIÓ D: LA PREVENCIÓ DE LES VIOLÈNCIES DE GÈNERE COM A EINA FONAMENTAL PER A LA SEVA ERADICACIÓ

Tamaia, viure sense violència

INTRODUCCIÓ

Aquesta sessió es centra específicament en les diferents expressions de les violències de gènere a què es pot enfrontar la població juvenil. Amb aquest fi, cal fer un recordatori dels conceptes abordats en les sessions anteriors i, a partir d'això, aprofundir en la tasca de prevenció com a eina fonamental en l'eradicació de les violències de gènere.

Aquestes violències són el reflex d'una estructura patriarcal que té diversos efectes. Es poden trobar en l'autoconcepte, el cos, la sexualitat, les relacions interpersonals... En aquesta tasca no s'ha d'oblidar la necessitat d'exercitar una mirada intercultural i interseccional que ens permeti ampliar la perspectiva per tal de comprendre la problemàtica de manera global i actuar-ne en l'eradicació.

S'aborda quines possibilitats aporta la legislació pel que fa a aquesta problemàtica quan es centra l'atenció en la població juvenil.

Finalment, s'ofereixen algunes pautes d'actuació per a la detecció, eines i qüestions que cal tenir en compte per fer una derivació responsable reconeixent els límits professionals i el moment i necessitat de la persona afectada.

GUIÓ DE LA SESSIÓ

D1. Reprement alguns conceptes bàsics (25 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
Entendre els diferents tipus de violències de gènere a què s'enfronta la població juvenil des d'una perspectiva estructural. Aprofundir en conceptes bàsics per a una comprensió àmplia de la problemàtica. Dotar d'eines per a l'anàlisi i comprensió de les violències de gènere.	Conceptes clau per a la comprensió de les violències de gènere. Models d'anàlisi com a eina per a la comprensió. La dimensió de les violències de gènere.

Descripció. La finalitat d'aquesta primera activitat és fer un recordatori i aprofundir en aquells conceptes que s'han treballat durant les sessions anteriors per tal de continuar endinsant-nos en les diferents expressions de les violències de gènere en la joventut.

Es dona espai a una pluja d'idees, a dubtes i a preguntes sobre conceptes clau (patriarcat, heterosexualitat obligatòria, estereotips i rols de gènere, desigualtat i discriminació) de manera participativa, i es continua amb la presentació de tres models d'anàlisi que ens serveixin com a eines per disposar d'una mirada àmplia i holística. Es presenten tres propostes: iceberg, el model ecològic i el model interseccional.

Per veure la utilitat d'aquests models, una proposta de treball és fer ús d'alguns dels exemples sorgits durant les sessions anteriors i analitzar-lo a partir de les claus que ens ofereixen. Aquestes eines analítiques a més de dotar-nos d'una mirada àmplia en la comprensió de les violències de gènere també poden acostar-nos a la multiplicitat d'efectes que poden conuiu en determinades experiències de l'abús, als factors que intervenen per obstaculitzar la sortida de la violència i als que la faciliten.

Materials.

- Pissarra.
- Power points sessió D: *La prevenció de les violències de gènere.*

D2. Expressions de les violències de gènere en la joventut (75 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
Entendre els diferents tipus de violències de gènere a què s'enfronta la població juvenil des d'una perspectiva estructural.	Les diferents expressions de les violències de gènere que pot patir la joventut.
Apropar-se des d'una mirada crítica a la normalització de les violències de gènere.	Normalització de les violències de gènere: el paper dels mitjans de comunicació, institucions i altres dispositius.
Analitzar críticament la producció dels discursos mediàtics, institucionals i els generats en les relacions quotidianes que legitimen aquestes violències.	Les violències de gènere en els espais quotidians.
Apropar-se a l'estructuralitat de la violència a través d'una mirada àmplia i complexa.	Els efectes d'aquestes violències en les persones implicades i el seu impacte social.

Descripció. Aquesta activitat té el propòsit d'anar revisant, amb l'ajut d'un guió temàtic, algunes de les expressions de les violències de gènere en la joventut. El guió permet fer visibles les múltiples formes de violència que poden patir persones o col·lectius per raons de gènere, i donar compte del grau de normalització amb què es duen a terme i es reproduïxen aquestes violències.

Per a això, una proposta és detenir-se en expressions com és ara la violència per l'aspecte físic, atesa la seva representativitat entre la població juvenil, o fer atenció a la violència derivada de la construcció de la sexualitat de les dones, la violència exercida a través dels mitjans de comunicació, amb un èmfasi especial a l'objectivació del cos de les dones mitjançant la publicitat. La violència institucional, la patologització de la transsexualitat, les violències a través de l'ús de les noves tecnologies, etc. Cal utilitzar diversos suports. El material audiovisual ens permet mostrar d'una manera clara exemples concrets d'expressions d'aquestes violències en primera persona. Això facilita l'acostament a la dimensió del problema i també als seus efectes, així com als factors que intervenen en la reproducció de la violència i als que han estat o són claus per sortir-se'n.

El recorregut per les diferents expressions ha de ser pausat, deixant espai per compartir impressions, etc. Una vegada s'hagi acabat, és important tenir a la nostra disposició algun recurs de cloenda que permeti rebaixar la intensitat emocional que genera entrar en contacte amb totes aquestes violències.

Materials.

- ♦ Power points sessió D, diapositives 5 a 17: *La prevenció de les violències de gènere*.

Audiovisuals.

- ♦ *Cánones estéticos y publicidad* (Barba, Lora i Robles, 2010) <http://www.youtube.com/watch?v=yhoIyDRRkyQ>

- *Violència sexual y nuevas tecnologías* (Todd, 2012) http://www.youtube.com/watch?v=jDvKm_5QbHA
- *Test de la vida real* (Marano, 2010) <http://www.youtube.com/watch?v=PfQQTYT0NB8>

Audiovisual de cloenda.

- *La peluca de Luca* (Eltakataka i La Naturadora, 2012) <http://www.youtube.com/watch?v=E4fEzd50QAc>

Recorda. S'ha de mostrar claredat en els exemples que es presenten; per tant, es recomana revisar-ne el contingut abans de l'exposició. La intensitat emocional que desperta aquesta dinàmica pot ser molt alta, per la qual cosa és crucial que es faciliti un espai on sigui possible l'expressió, on es pugui parlar i compartir sobre el que ha generat aquesta activitat.

D3. Mites de les violències de gènere des d'una perspectiva intercultural (50 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
<p>Conèixer les nostres pròpies falses creences i l'impacte que tenen en la identificació i detecció d'una relació abusiva.</p> <p>Desenvolupar una mirada crítica i global respecte a les causes de la violència masclista i els agents implicats.</p> <p>Tenir referències i pautes per a la derivació en casos de detecció de violències de gènere.</p> <p>Apropar-se a l'estructuralitat de la violència a través d'una mirada àmplia i complexa.</p>	<p>Mites i falses creences entorn de la problemàtica.</p> <p>La funció social dels mites i els seus efectes en la intervenció.</p> <p>Eines i pautes per a la detecció i derivació.</p> <p>Interculturalitat.</p> <p>Interseccionalitat.</p>

Descripció extensa. Dinàmica de reflexió a partir d'una o diverses situacions que poden ser properes als contextos sociolaborals de l'alumnat. L'alumnat ha de reflexionar sobre aquelles creences que se'ls activen i l'impacte que això té en la seva intervenció. Aquesta activitat es desenvolupa a partir de dues imatges i dues situacions donades a cada fotografia.

El fet de fer visibles mites que s'activen en els plans personal i professional, més enllà dels discursos políticament correctes, i detectar les diferents estructures d'opressió que es manifesten en cada situació concreta són els objectius principals d'aquesta dinàmica. La nostra pretensió ha de dirigir-se al treball grupal de presa de consciència de l'impacte que aquests mites tenen en la intervenció.

La dinàmica es desenvolupa de la manera següent:

1. En primer lloc, es mostren dues fotografies (a tall d'exemple, una nena amb diversitat funcional i una altra noia que porta un hijab). És molt important que aquestes imatges no siguin estigmatitzadores.
2. Seguidament, es presenten dues situacions fictícies, que poden ser proposades per l'alumnat en relació amb la seva pràctica professional quotidiana. A tall d'exemple, es proposa:
  - Imatge de la nena amb diversitat funcional: «Imaginem-nos que estem fent una activitat i ella s'acosta i ens diu que està enamorada i que quan sigui més gran li agradaria tenir fills...».
  - Imatge de la noia amb hijab: «Acaba d'arribar nova al centre en el qual treballlem. Veiem que en els espais de lleure busca altres nenes amb hijab i es relaciona únicament amb aquestes nenes...».
3. Es fan diversos grups per tal que cada grup treballi una imatge/situació donada, a partir de la qual ha de reflexionar seguint el guió de preguntes següent:
  - Com pressuposo que és aquesta persona i quina deu ser la situació que hi ha darrere?
  - Quines demandes farà?
  - Què ens genera en els àmbits professional/personal i quina actitud prenem en el pla professional?
4. Es comparteix amb el conjunt de l'alumnat, remarcant d'una manera especial les dificultats que hi han trobat, com s'han sentit i quines vies de solució han trobat per resoldre la situació.

A través d'aquesta dinàmica s'incideix en:

- Mites que s'activen i l'impacte/efecte que generen: en aquesta dinàmica es veu com les idees preconcebudes respecte a altres religions, cultures, o realitats com la diversitat funcional s'activen. El desconeixement o la falta d'eines en poden ser alguns dels motius. La possibilitat d'expressar allò que ens passa ajuda a millorar la nostra intervenció, atès que s'identifiquen els límits de les nostres actuacions professionals i des d'on s'activen. És a dir, en què es pot acompanyar/intervenir i en què no.
- Estructures d'opressió detectades: tal com ens mostra el marc teòric de la interseccionalitat, a les persones ens travessen diversos eixos d'opressió que s'entrecreuen (el sexe, la identitat sexual, el lloc de procedència, la religió, la classe social, el color de la pell, etc.). La interseccionalitat recupera el concepte de violències entrellaçades tot emfatitzant que el contínuum de violències respon a una diversitat de factors i no pot ser explicat tenint en compte únicament el gènere com a categoria analítica, sobretot quan es tracta de dones pobres, migrants, amb diversitat funcional, etc.

Aquest model **ens** ha de permetre veure quines altres estructures d'opressió estan funcionant per tal de tenir-les en compte en la nostra intervenció.

- De quina manera els mites poden condicionar la intervenció: davant dels mites que s'activen en les situacions plantejades, s'ha de veure quin tipus d'intervencions es plantegen, si parteixen de l'apoderament i autonomia de la persona o si parteixen d'una visió més paternalista i assistencialista, que deixa poc marge a la decisió de l'altra persona.

Com a cloenda d'aquesta dinàmica, s'exposen algunes dades i reflexions que fan visible la gravetat de la presència de la violència entre la població juvenil, el grau de normalització i la manera com la percepció influïda pels mites dificulta la detecció, la identificació i la possibilitat de buscar suport i acompanyament en cas que s'estigui patint una situació d'abús.

Materials.

- Folis, bolígrafs i pissarra.
- Power points sessió D, diapositives 18 a 21: *La prevenció de les violències de gènere.*

Recorda. Com a professionals és important que es pugui fer un acompanyament en les necessitats de l'altra persona tenint en compte quina és la seva demanda i, per tant, com es pot respondre a les seves necessitats, no a les nostres. És fàcil situar-se en llocs de poder amb col·lectius que són diferents o que es perceben com a diferents a la nostra realitat.

Tenir consciència respecte a les relacions de poder **ens** ajuda a exercir el nostre treball d'una manera més justa, ubicant l'altra persona en el centre de la intervenció, i intentar que les pors no siguin el focus de la nostra actuació.

Buscar suport i intentar trobar experiències similars a les que es poden trobar ajuden a pensar solucions més creatives i respectuoses amb l'altra.

D4. La presència de la joventut en les polítiques públiques i la legislació (35 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
<p>Comprendre com es tenen en compte les joves en la legislació i polítiques públiques sobre violències de gènere.</p> <p>Analtzar des d'una mirada crítica els principals recursos disponibles en el marc legal i institucional.</p> <p>Conèixer diferents models i dinàmiques de prevenció i d'incorporació de la perspectiva de gènere en projectes i intervencions.</p> <p>Apropar-se a l'estructuralitat de la violència a través d'una mirada àmplia i complexa.</p>	<p>La presència de la joventut en la legislació i les polítiques públiques en matèria de violències de gènere.</p> <p>Revisió de les principals legislacions en matèria de violències de gènere.</p> <p>Eines útils i pautes per integrar la dimensió de la problemàtica a la intervenció.</p>

Descripció. Aquesta activitat persegueix un acostament crític als recursos legals i de polítiques públiques que poden emparar, regular i acollir la joventut davant una situació de violència. D'una banda, conèixer aquests recursos, els avenços en la matèria i els seus déficits ens permet prendre consciència de les eines de què es disposa i saber quins obstacles i quines facilitats es troben a l'hora de pretendre resoldre una situació determinada. D'altra banda, apropar-se a la problemàtica de les violències de gènere des d'aquest àmbit ens aporta un coneixement sobre la implicació de les administracions en el fenomen, com el tipifiquen i quin és el seu posicionament.

Per al desenvolupament d'aquesta activitat es recomana que les persones participants hagin llegit prèviament la bibliografia que especifica l'apartat de materials.

Es fa un recorregut pel marc legislatiu en la matèria (LO 10/1995, LO 1/2004, Llei 5/2008 i LO 10/2011) aturant-se en el lloc que ocupa la joventut partint dels interrogants següents: què regulen?; punts rellevants; quin tipus de drets tenen reconeguts i quines són les seves limitacions?; quin àmbit de les violències aborden?; com a conclusió, es poden apuntar les crítiques i les qüestions que cal rescatar en la legislació vigent.

Seguidament, es tindrà en compte l'abordatge des de les polítiques públiques, per a la qual cosa s'incideix en la necessitat de parar atenció a les qüestions que cal tenir en compte respecte materials de prevenció i sensibilització. Un dels objectius principals és reconèixer si inclouen la perspectiva de gènere d'una manera transversal. Com a opció, es proposen una sèrie d'interrogants útils que poden servir-nos en l'anàlisi dels materials:

- Conceptes de violència utilitzats: violència en la parella?; familiar?; de qui envers qui?; comunitària?; publicitat sexista?...

- Des d'on es gestiona el tractament de la violència: paternalisme?; assistencialisme?; visió eurocèntrica?...
- Quines representacions s'ofereixen de les persones implicades?
- Quines propostes es fan?; des de quina òptica?; propositiva?; judici moral?; qüestions de legalitat?
- A quin públic s'adrecen els materials?
- Es fan visibles els rols i estereotips de gènere?

Materials.

- Power points sessió D, diapositives 22 a 25: *La prevenció de les violències de gènere.*

D5. Prevenció, detecció i pautes per a la derivació (30 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
Tenir referències i pautes per a les derivacions en casos de detecció de violències de gènere.	Pautes i eines per a la prevenció i sensibilització.
Conèixer diferents models i dinàmiques de prevenció i d'incorporació de la perspectiva de gènere en projectes i intervencions.	La incorporació de la perspectiva de gènere com a eina fonamental per a l'eradicació de les violències.
Reflexionar sobre les possibilitats d'actuació tenint en compte la xarxa de recursos disponibles.	Pautes per a la derivació en casos de violències de gènere.
Apropar-se a l'estructuralitat de la violència a través d'una mirada àmplia i complexa.	Els límits en la intervenció.

Descripció. La finalitat d'aquesta activitat és habilitar un espai de reflexió en què es puguin aplicar els coneixements adquirits fins ara. Compartir i presentar una sèrie d'eines que permetin ampliar recursos i habilitats per treballar la problemàtica de les violències de gènere en els contextos laborals.

Es presenta un cas d'abús detectat en els llocs de treball de l'alumnat i, a partir del cas, obrir un espai de reflexió que tingui en compte els conceptes treballats anteriorment. Amb l'ajut de la tècnica de pluja d'idees es comparteixen pautes importants per tenir en compte en l'actuació professional. Paral·lelament a la pluja d'idees, es van incorporant aspectes rellevants en la detecció, intervenció i derivació en casos de violències de gènere. Per a això, es recomana utilitzar com a base les pautes per a la derivació recomanades en el *Protocol de joventut per a l'abordatge de la violència masclista*, de 2013.

Materials.

- Power points sessió D, diapositives 26 a 28: *La prevenció de les violències de gènere.*
- *Protocol de joventut per a l'abordatge de la violència masclista* (Zabala i Migueiz, 2013); http://jovecat.gencat.cat/web/.content/_documents/arxiu/conviure/genere/recursos_per_a_professionals/protocol_joventut_abordatge_violencia_masclista_jovecat.pdf

Recorda. És important tenir present que es treballa des de la perspectiva de la prevenció/sensibilització i, per tant, s’ha de saber quins són els límits de la nostra intervenció. D’aquesta forma, la nostra tasca pot desenvolupar-se des d’un lloc compromès però còmode. La funció és la d’acompanyament, no la d’aportar solucions definitives. D’altra banda, també és important incidir en els circuits i xarxes del territori. Això ens ajuda a ser més conscients dels recursos que hi ha disponibles i a focalitzar més la nostra possible intervenció per tal de centrar-se a escoltar les necessitats de la persona que tenim davant i no a oferir respostes instantànies i màgiques.

D6. Recursos de derivació disponibles (15 min)

OBJECTIUS	CONTINGUTS
Tenir referències i pautes per a les derivacions en casos de detecció de violències de gènere. Reflexionar sobre les possibilitats d’actuació tenint en compte la xarxa de recursos disponibles. Conèixer la xarxa de recursos i circuits disponibles al territori.	Cap a una derivació responsable. Actuar des d’una mirada crítica i amb coneixement sobre la matèria. Algunes claus per a una intervenció eficaç.

Descripció. Aquesta activitat vol ser una eina útil per a les derivacions de casos de violències de gènere mitjançant l’exposició d’algunes pautes que en serveixin de suport.

S’explica com cal utilitzar els recursos disponibles i quines qüestions és important tenir en compte abans de la derivació.

- Conèixer com funciona el recurs: trucar i obtenir informació per valorar si és el recurs idoni.
- Funcionament: conèixer com hi pot accedir la persona, si ha de portar informació complementària, quins passos ha de fer i amb quins professionals es trobarà.
- Posicionament ideològic: per tal d’evitar la victimització secundària i la violència institucional, és important comprovar si està en una línia ideològica concorde amb la perspectiva de gènere i una especialització en violència.

- ✦ Confidencialitat i privacitat: allò que s'expliqui al recurs al qual es vol derivar ha de ser respectuós amb la confidencialitat i la confiança que la persona que ha demanat ajut ha depositat en nosaltres.
- ✦ Evitar falses expectatives que el professional pot transmetre a la persona afectada: cal ser curoses pel que fa a la informació que es dona d'allò que pot oferir el servei, per a la qual cosa cal informar-se sempre prèviament.
- ✦ Persones de contacte: tenir una persona de referència per continuar el contacte si fos necessari o bé per derivar algú en concret.
- ✦ Personalitzar les derivacions. Cada cas és únic: les fórmules màgiques no existeixen, si es tenen dubtes és important recórrer a la nostra xarxa professional.

Materials.

- ✦ Power point sessió D, diapositiva 29: *La prevenció de les violències de gènere.*

D7. Cloenda de la sessió: dinàmica corporal (10 min)

Descripció. Es proposa una dinàmica corporal que faciliti la presa de consciència de la xarxa de professionals a què es pertany respecte a l'eradicació d'aquesta problemàtica social. Cal habilitar un espai de relaxació i bon tracte. Crear un espai de confiança grupal i de suport mutu.

BIBLIOGRAFIA

- Agències (8 d'octubre de 2013). *Commoció a Tàrrrega per la mort d'una menor de 14 anys a mans del seu exnòvio de 18*. El Periódico. Recuperat de: <http://www.elperiodico.cat/ca/noticias/successos-i-tribunals/jove-anys-mata-una-nena-tarrega-2727650>
- Alberdi, I., Escario, P., Matas, N., (2000). *Las mujeres jóvenes en España*. Barcelona: Fundación La Caixa.
- Alfama, E., (Coord.) (2012). *Avaluació de l'impacte social de la Llei 5/2008 del dret de les dones a eradicar la violència masclista*. Barcelona: Institut Català de les Dones, disponible en: http://www20.gencat.cat/docs/icdones/temes/docs/avaluacio_impsocllei.pdf
- Autor, A. A. [Enfoque DE IGUALDAD A.C.] (2011, marzo 26). *Estereotipos de Disney* [Archivo de vídeo]. Recuperado de <https://www.youtube.com/watch?v=KO0W3gvc4dg>
- Autor, A. A. [en línea]: *Ilustración 1: Violencia hacia las mujeres* [fecha de consulta: 19 Enero 2015] Disponible en: <<http://www.anticapitalistes.net/local/cache-vignettes/L500xH229/arton2733-85462.jpg>>
- Associació Candela per a la Investigació i Acció Comunitària (2012a) *Jo no vull ser princesa: Idees i consells per a noies que volen ser lliures*. Barcelona: Consell de Joventut de Barcelona, Ajuntament de Barcelona
- Associació Candela per a la Investigació i Acció Comunitària (2012b) *Jo no vull ser pilota d'or: Idees i consells per a nois que volen ser lliures*. Barcelona: Consell de Joventut de Barcelona, Ajuntament de Barcelona
- Barba, S., Lora, I., y Robles, R. [Canal de Isma0491] (2010, diciembre 16). *Cánones estéticos y publicidad* [Archivo de vídeo]. Recuperado de <http://www.youtube.com>

com/watch?v=yhoIyDRRKYQ

- Bettio, F., Corsi, M., D'Ippoliti, C., Lyberaki, A., Samek-Lodovici, M., Verashchagina, A., (2013). *The impact of the economic crisis on the situation of women and men and on gender equality policies. Synthesis Report*. Luxemburgo: Publications Office of the European Union.
- Biglia, B. (2007). Estado de Wonderbra. Entretejiendo narraciones feministas sobre las violencias de género. En B. Biglia y C. San Martín (Coords.), *Resignificando violencia(s), obra feminista en tres actos y un falso epílogo* (pp. 21-34). Barcelona: Virus.
- Biglia, B., y Luna, E. (2012). Reconocer el sexismo en espacios participativos. *Revista de Investigación en educación*, 10(1), 88-99.
- Biglia, B., y Velasco, A. (2012). Reflecting on an academic practice to boost gender awareness in future schoolteachers. *Educação, Sociedade & Culturas*, 35, 105-128.
- Biglia, B., Olivella-Quintana, M.; Jiménez-Perez E. (2014). Marcos legislativos y prácticas educativas sobre violencias de género y juventud en Cataluña. *Camera Blu*, 10, 275-303.
- Caballero, P. [RebuscameTV] (2012, marzo 2). *Corto sobre whatsapps y las parejas* [Archivo de vídeo]. Recuperado de <http://www.youtube.com/watch?v=D5zaF61DeJQ>
- Carvajal, M. I., y Vázquez, A. (2009). ¿Cuánto cuenta la juventud en violencia de género? *Revista de Estudios de juventud*, 86, 217-233.
- CIS. *Actitudes de la juventud ante la diversidad sexual. Encuesta monográfica 2854*. [en línea]: CIS, 2010 [fecha de consulta: 24 Abril de 2013] Disponible en: <http://www.cis.es/cis/opencm/ES/1_encuestas/estudios/ver.jsp?estudio=11984>
- COGAM y FELGTB. *Acoso escolar homofóbico y riesgo de suicidio en adolescentes y jóvenes LGB*. [en línea]: COGAM y FELGTB, 2012 [fecha de consulta: 27 Abril 2013] Disponible en: <<http://www.felgtb.org/rs/1584/d112d6ad-54ec-438b-9358-4483f9e98868/91c/filename/investigacion-acoso-escolar-y-suicidio-en-jovenes-lgb.pdf>>
- Colás-Bravo, P., y Villaciervos, P. (2007). La interiorización de los estereotipos de género en jóvenes y adolescentes. *Revista de Investigación Educativa*, 25(1), 35-58.
- Cuenca, P. (2008). Mujer y Constitución: los derechos de la mujer antes y después de la Constitución Española de 1978. *Universitas, Revista de Filosofía, Derecho y Política*, 8, 73-103.
- Darias, K. [miamera]. (2007, marzo 29). *Mecanografiando-me* [Archivo de vídeo]. Recuperado de <http://www.youtube.com/watch?v=r5S89kkMysw>

- Departament d'Interior. *Enquesta de violència masclista a Catalunya Resultats destacats*. [en línea]: Departament d'Interior, 2010 [fecha de consulta: 16 de Enero de 2015] Disponible en: <http://interior.gencat.cat/web/.content/home/ms_-_programa_de_seguretat_contra_la_violencia_masclista/elements_home/banners/documents/presentacio_resultats_emvc.pdf>
- Departament d'Interior. *Dades sobre violència masclista*. [en línea]: Departament d'Interior , 2012 [fecha de consulta: 16 de Enero de 2015] Disponible en: <<http://www20.gencat.cat/docs/interior/Home/MS%20-%20Pla%20seguretat%20i%20atencio%20victimes/03%20Materials%20i%20dades/Dades%20estadistiques/Violencia%20masclista%20-%20Dones/Any%202012/Dades%20VM%202012.pdf>>
- Díaz-Aguado, M. J. y Carvajal, M. I. (Dir.). *Igualdad y prevención de la violencia de género en la adolescencia*. [en línea]: UCM y Delegación del Gobierno para la Violencia de Género, Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, 2011 [fecha de consulta: 16 de Enero de 2015] Disponible en: <http://www.msssi.gob.es/ssi/violenciaGenero/publicaciones/colecciones/PDFS_COLECCION/libro8_adolescencia.pdf>
- Díaz-Aguado, M. J., Martínez-Arias, R., Martínez-Barbarro, J. *La evolución de la adolescencia española sobre la igualdad y la prevención de la violencia de género*. [en línea]: Delegación del Gobierno para la Violencia de Género, Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, 2013 [fecha de consulta: 16 de Enero de 2015] Disponible en: <http://www.msssi.gob.es/ssi/violenciaGenero/publicaciones/estudiosinvestigaciones/PDFS/Evol_Adolescencia_Prevenccion_VG.pdf>
- Eltakataka, V., y La Naturadora [SILSECILSEM] (2013, febrero 1). *La peluca de Luca* [Archivo de vídeo]. Recuperado de <http://www.youtube.com/watch?v=E4fEzd50QAc>
- Estébanez, I. y Vázquez , N., (2013) *La desigualdad de género y el sexismo en las redes sociales . Una aproximación cualitativa al uso que hacen de las redes sociales las y los jóvenes de la CAPV*. Vitoria-Gasteiz : Central de Publicaciones del Gobierno Vasco.
- Europa Press. (28 de julio de 2013). *Absuelven a un hombre del delito de malos tratos porque coger del pelo a su pareja no es "humillante"*. Europa Press. Recuperado de <http://www.europapress.es/nacional/noticia-absuelven-hombre-delito-malos-tratos-porque-coger-pelo-pareja-no-humillante-20130728134534.html>
- Ferrer, V. y Bosch, E., (2005). Estudios de género y psicología: algunas reflexiones sobre el estado de la cuestión en nuestro país. En V. Maquiera, P. Folguera, M. T. Gallego, O. Romero, M. Ortega & P. Pérez (Eds.) *Democracia, Feminismo y universidad en el Siglo XXI*. (pp. 259-273). Madrid: Universidad Autónoma de Madrid.

- FRA European Union Agency for Fundamental Rights. (2014) *Violence against women: an EU-wide survey. Main results*. Luxemburgo: Publications Office of the European Union.
- García-Pérez, R., Rebollo, M. A., Buzón, O., González del Piñal, R., Barragán, R., y Ruiz-Pinto, E. (2010). Actitudes del alumnado hacia la igualdad de género. *Revista de Investigación Educativa* 28(1), 217-232.
- Gerpe-Landín, M. (Ed.). (1997). *Dret Constitucional I*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.
- Izquierdo, M. J. (1979). Los derechos de la mujer en la Constitución de 1978. *Revista de la Facultad de Derecho de la Universidad Complutense* 2, 205-222.
- Jing. *Sin título* [fotografía]. Recuperado de <<http://pixabay.com/es/ra%C3%ADces-%C3%A1rboles-banyan-figus-257231/>> (Licencia: CC0 Public Domain)
- Lewin, K. (Noviembre de 1946). Action Research and Minority Problems. *Journal of Social Issues*, vol. 2, 4, pp. 34-46, disponible en: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1540-4560.1946.tb02295.x/abstract>
- Lord, C. (2013) *The == operator in programming languages checks to make sure 2 values are exactly equal to one another. Here is the == operator used with respect to Gender Equality issues. [GIMP and Paint.NET]. [GIMP and Paint.NET]*. Recuperado de <<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/ae/Men-And-Women-Double-Equal-Sign-Gender-Equality.png>> (Licencia GNU versión 1.2)
- Luxán, M. y Biglia, B. (2011). Pedagogía cyberfeminista: entre utopía y realidades Pedagogía cyberfeminista: entre utopía y realidades. *Teoría de la Educación: Educación y Cultura en la Sociedad de la Información*, 12 (2), 149-183, disponible en: http://campus.usal.es/~revistas_trabajo/index.php/revistatesi/article/view/8277/8281
- Marano, F. [cbadiversa] (2010, diciembre de 19). *Test de la vida real cap. 2* [Archivo de vídeo]. Recuperado de <http://www.youtube.com/watch?v=PfQQTYYT0NB8>
- Munson, P., (2011). Seeking Asylum. On intimate partner violence and disability. En C. Chen, J. Dulani y L. Piepzna-Samarasinha. *The revolution starts at home. Confronting intimate violence Within Activist Communities* (pp. 115-135). Nueva York: South end press.
- Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. (2012). *Macroencuesta de Violencia de Género 2011. Principales Resultados*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. Disponible en: <http://www.observatorioviolencia.org/upload_imagenes/File/DOC1329745747_macroencuesta2011_principales_resultados-1.pdf>
- Missé, Miquel i Coll-Planas, Gerard (ed.) (2010), *El género desordenado: Críticas en torno a la patologización de la transexualidad*. Madrid/Barcelona: Egales.

- Mowry, J. [Jonah Mowry] (2011, agosto 10). *What's going on* [Archivo de vídeo]. Recuperado de <https://www.youtube.com/watch?v=TdkNn3Ei-Lg>
- Naredo Molero, M. (Coord.). *Violadas y Expulsadas: mujeres víctimas de violencia sexual en situación administrativa irregular*. [en línea]: Fundación Aspacia, 2013 [fecha de consulta: 16 de Enero de 2015] Disponible en: <<http://violadasyexpulsadas.org/img/informe.pdf>>
- Nemo Sin título [fotografía]. Recuperado de <http://pixabay.com/static/uploads/photo/2014/04/03/11/50/house-312308_640.png> (Licencia: CC0 Public Domain)
- Nemo Sin título [fotografía]. Recuperado de <<http://pixabay.com/es/mujeres-caminar-silueta-bolsos-306918/>> (Licencia: CC0 Public Domain)
- Pixar Animation Studios. [Canofe2] (2010, noviembre 22). *It gets better* [Archivo de vídeo]. Recuperado de <https://www.youtube.com/watch?v=rvpL-hBb4SM>
- Plataforma CEDAW Sombra. *Informe Sombra 2008-2014*. [en línea]: Plataforma CEDAW Sombra, 2014 [fecha de consulta: 16 de Enero de 2015] Disponible en: <http://www.rednosotrasenelmundo.org/IMG/pdf/InformeSombra_Actualizado_23Sep__2014.pdf>
- Platero, R. (L.) (2014). Una mirada crítica sobre la sexualidad y la diversidad funcional: Aportaciones artísticas, intelectuales y activistas desde las teorías tullidas (crip) y queer en el Estado español. En M. Solá y E. Urko (Ed), *Transfeminismos. Epistemes, fricciones y flujos* (pp. 211-223). Bilbao: Txalaparta.
- Regan, J. (2006) *Tattooed man with a child* [fotografía]. Recuperado de <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9d/Tattoo_withchild.jpg> (Licencia Creative Commons Reconocimiento 2.0 Genérica)
- Scotta, C. (productora) y Berliner, A. (director). (1997). *Mi vida en rosa* [cinta cinematográfica]. Francia-bélgica: TF1 Films Production / W.F.E. / Freeway Films / La Sept Cinema.
- TAMAIA, Carmona, LL., Chavarrias, A., Foissin, L., Masià, B., Villar, C. (2000). *Vincula't. Materials per treballar amb dones maltractades*. Barcelona: Diputació de Barcelona .
- Todd, A. [llutub01] (2012, octubre de 16). *Violencia sexual y nuevas tecnologías* [Archivo de vídeo]. Recuperado de http://www.youtube.com/watch?v=jDvKm_5QbHA
- Torres-Albero, C. (Dir.), Manuel-Robles, J., de Marco, S., (2013) *El ciberacos como forma de ejercer la violencia de género en la juventud: Un riesgo en la sociedad de la información y del conocimiento*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, disponible en: http://www.msssi.gob.es/ssi/violenciaGenero/publicaciones/estudiosinvestigaciones/PDFS/El_Ciberacos_Juvent.pdf

USAV. *Dades Sobre Violència Masclista 2012*. [en línia]: Departament d'Interior, 2012 [fecha de consulta: 22 de Abril 2013] Disponible en: <<http://www2.gencat.cat/docs/interior/Home/MS%20-%20Pla%20seguretat%20i%20atencio%20victimes/03%20Materials%20i%20dades/Dades%20estadistiques/Violencia%20masclista%20-%20Dones/Any%202012/Dades%20VM%202012.pdf>>

Varela, P. [Peque Varela] (2007, julio 22). 1977 [Archivo de vídeo]. Recuperado de <http://vimeo.com/26781224>

Zabala, A., Migueiz, S. (coord.) (2013). *Protocol de joventut per a l'abordatge de la violència masclista*. Departament de Benestar Social i Família de la Generalitat de Catalunya. Barcelona. Disponible a: www.jove.cat/protocolviolenciajove

MATERIALS PEDAGÒGICS

La guia que tens a les mans es complementa amb una sèrie de materials pedagògics que pots descarregar a la pàgina web del projecte local (<http://www.gapwork.cat>). A continuació, recordem quins recursos compartim i on es troben.

Material	Localització
Informe final del projecte, en què se'n poden veure els resultats obtinguts.	http://gapwork.cat/images/memoria.pdf
Recursos educatius per a professionals presentats en la sessió E del curs.	http://gapwork.cat/index.php/es/recursos-es/recursos-educ-es
Tots els materials senyalitzats amb un . en el text: <ul style="list-style-type: none"> ✦ Power points sessió A: Apropant-nos a les arrels de les violències de gènere. ✦ Power points sessió A: <i>Adolescències i gènere.</i> ✦ Power points sessió B: Violència en les relacions sexoafectives heterosexuales. ✦ Power points sessió C: Estereotips i prejudicis sobre el col·lectiu LGBTI. ✦ Power points sessió C: Realitat LGBTI. ✦ Power points sessió D: La prevenció de les violències de gènere. 	http://gapwork.cat/index.php/es/accionesform-es/materiales
Materials produïts per l'alumnat dels nostres cursos (majoritàriament en català).	http://gapwork.cat/index.php/es/11-articles/75-material-produit

BIOGRAFIES DE LES AUTORES

Barbara Biglia és doctora en psicologia i professora a la Universitat Rovira i Virgili, on, entre altres coses, coordina el Seminari Interdisciplinari de Metodologia d'Investigació Feminista (<http://www.simref.net>). És membre del grup d'investigació GREDI, de l'Institut IIEDG, del Critical Institute i de l'equip internacional de la Discourse Unit. Ha treballat en el camp de les violències de gènere tant en l'àmbit teòric-acadèmic com en serveis d'atenció directa. Moltes de les seves publicacions poden consultar-se a: <http://urv.academia.edu/BarbaraBiglia>. Ha estat coordinadora de l'equip Català del Gap Work i de l'anàlisi legal del projecte.

Edurne Jiménez Pérez és llicenciada en sociologia, màster en Estudis territorials i de la població i està cursant un doctorat d'investigació en el camp de joves i violències de gènere. És la presidenta de l'Associació Candela, on coordina projectes, forma professionals i dissenya materials pedagògics. A més, col·labora amb el SIMReF, on ha coordinat els cursos virtuals d'introducció a la metodologia d'investigació feminista en múltiples edicions, i és professora associada en el departament de Pedagogia de la URV. En aquest projecte s'ha encarregat de l'avaluació de les accions formatives, com també de coordinar-ne el disseny i la realització.

Leticia Sánchez Moy és antropòloga, diplomada en treball social i ha cursat el màster Interdisciplinari en estudis de les dones, gènere i ciutadania (IIEDG). Es va iniciar en l'exercici professional amb grups de dones. Va fundar una entitat socioeducativa que treballava per l'eliminació de les desigualtats i, de manera paral·lela, va formar part durant quatre anys de l'Equip d'Atenció a les Dones de l'Ajuntament de Barcelona, i del circuit de violència masclista de la ciutat de Barcelona. Comença a col·laborar amb Tamaia com a formadora i docent especialitzada, i des de 2013 és sòcia de l'entitat i forma part de l'equip de terapeutes. Actualment, coordina el Programa de prevenció

social i participació comunitària. En aquest projecte, ha col·laborat com a formadora i dissenyadora d'activitats en les sessions de Tamaia.

Maria Olivella està cursant un doctorat en Antropologia a la Universitat Rovira i Virgili. Prèviament, va cursar un màster en Gènere i desenvolupament a l'Institute of Development Studies - Sussex University (Regne Unit) i un màster oficial en Relacions internacionals, seguretat i desenvolupament a la Universitat Autònoma de Barcelona. A part de l'àmbit acadèmic, ha treballat també en sensibilització, incidència política i *fundraising* per a ONG espanyoles i internacionals relacionades amb el gènere i la salut sexual i reproductiva. En el Gap Work s'ha encarregat de les tasques d'investigació entorn de la legislació internacional sobre violències de gènere.

Miriam Alemán Calatayud va estudiar filosofia (UAB) i treballa l'Associació Candela des de l'any 2008 com a coordinadora de projectes dirigits a la comunitat educativa. Formadora de tots els públics, és una gran defensora del potencial transformador i la creativitat de la joventut. És autora de diversos articles i elabora materials educatius. A més, condueix el blog dirigit a adolescents, famílies i professionals «La Lore: espai jove sobre sexualitats, relacions i gènere» (HYPERLINK "<http://lalore.org/>" "<http://lalore.org/>"). En aquest projecte, ha col·laborat com a formadora i dissenyadora d'activitats en les sessions de l'Associació Candela.

Rakel Escuriol Martínez, llicenciada en Psicologia i formada en Teràpia Familiar Sistèmica per a professionals, ha cursat el màster d'Estudis interdisciplinaris sobre violència domèstica (UAB). Ha treballat com a tècnica educadora amb persones amb diversitat funcional. És sòcia de Tamaia i coordinadora del Programa d'atenció a dones de l'entitat. Treballa des de 2006 com a terapeuta especialitzada en els efectes de recuperació de la violència, tallerista d'activitats de sensibilització i prevenció, i formadora de professionals en l'àmbit de la violència masclista. Ha estat la coordinadora del projecte a Tamaia i hi ha participat com a formadora i dissenyadora d'activitats.

Sara Barrientos Carrasco és antropòloga i ha cursat el màster d'Estudis interdisciplinaris sobre violència domèstica (UAB). Cofundadora de Candela, ha treballat durant anys amb joves i en l'actualitat es dedica a la formació i l'assessorament de professionals, així com al treball grupal amb dones. Durant l'any 2012, va treballar a la Delegació del Govern per a la Violència de Gènere i ha col·laborat en diverses ocasions en qualitat d'experta en violència masclista i coeducació amb la Federació Espanyola de Municipis i Províncies. Ha estat la coordinadora del projecte en l'Associació Candela i hi ha participat com a formadora i dissenyadora d'activitats.

Sílvia Migueiz Castosa és politòloga i ha cursat el màster en Polítiques d'Igualtat i Gènere (UAB). Des de 2008 treballa com a tècnica d'inclusió i gènere per a l'Agència

Catalana de la Joventut. És formadora en polítiques d'igualtat, perspectiva de gènere i violència masclista. Ha coordinat i elaborat el *Protocol de joventut per a l'abordatge de la violència masclista* i ha dissenyat programes de prevenció de relacions abusives i de foment de la igualtat entre homes i dones per a població juvenil. Ha estat la coordinadora del projecte en l'Agència Catalana de la Joventut i hi ha participat en l'organització i la difusió dels cursos de formació dirigits a professionals de joventut.

Xavier Cela Bertran és politòleg i ha realitzat el màster en Antropologia i Etnografia (UB). Es va incorporar a Candela el 2011 com a coordinador dels projectes d'interculturalitat i masculinitats. També és formador i elabora materials pedagògics. Paral·lelament treballa en el seu doctorat en Antropologia i Comunicació (URV), col·labora en projectes relacionats amb salut mental i participa activament en un grup d'homes des de 2009. En aquest projecte ha col·laborat com a formador.

ISBN: 978-84-8424-395-3

9 788484 243953

El material que tens entre les mans és una guia de suport a la formació de professionals, resultat de dos anys de treball intens al projecte europeu Gap Work. A la primera part trobaràs aspectes teòrics i jurídics en relació a les violències de gènere; i en la segona, la nostra proposta pedagògica, amb les activitats detallades per a ser reproduïdes amb ajuda dels materials penjats al nostre web (www.gapwork.cat).

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

COFINANÇAT PER

Generalitat de Catalunya
Departament de Benestar Social
i Família

[publicacions]

urv